

PERHETYÖ PÄIHDEPERHEIDEN TUKIMUOTONA

- Perhetyöntekijöiden konstruktiot onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä

TUULA PAJULA, 62985
Tampereen yliopisto
Sosiaalitutkimuksen laitos
Sosiaalipsykologia

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiaalitutkimuksen laitos

PAJULA, TUULA: Perhetyö päihdeperheiden tukimuotona. Perhetyöntekijöiden konstruktiot onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä
Pro gradu –tutkielma, 67s., 3 liites.
Sosiaalipsykologia
Kesäkuu 2009

Tämän pro gradu –tutkielman teoreettinen lähtökohta on sosiaalinen konstruktionismi ja sen tavoitteena on tutkia lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijöiden konstruktiota onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä päihdeperheessä. Lisäksi tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan perhetyöntekijöiden esiintuomia työskentelyn onnistumista tukevia tekijöitä sekä lapsen asemaa työskentelyssä.

Tutkimuksen aineisto on kerätty teemahaastattelulla. Tutkimuksessa haastateltiin yhdeksää Lahden kaupungin perhetyöntekijää keväällä 2004 ja he olivat valinneet ennen haastattelua yhden mielestään onnistuneen asiakastapauksen ja yhden epäonnistuneen. Haastattelujen analyysimenetelmänä käytettiin sisälönanalyysiä.

Onnistuneiden ja epäonnistuneiden asiakaskertomusten voitiin todeta eroavan juoneltaan. Onnistuneissa kertomuksissa yllättävistä tilanteista selvittiin ja niiden katsottiin jopa edesauttavan työskentelyä. Epäonnistuneissa asiakaskertomuksissa samankaltaiset tilanteet johtivat kuitenkin työskentelyn vaikeutumiseen. Kaikissa onnistuneissa asiakaskertomuksissa lopputuloksena oli, että perheellä ei ollut enää työntekijöiden arvion mukaan tuen tarvetta ja lapsen asuminen kotona jatkui. Epäonnistuneissa asiakaskertomuksissa kolmessa lapsi sijoitettiin pois kotoa ja kuudessa asuminen kotona jatkui. Tutkimuksen tuloksena oli, että perhetyöntekijöiden konstruktiota työskentelyn epäonnistumisesta määritteli pääasiassa huoli lapsesta. Työskentely koettiin epäonnistuneeksi, jos haastateltavan subjektiivinen kokemus lapsen tilanteesta oli epävarma.

Haastateltavien kertomuksissa oli monia heidän mielestään perhetyön onnistumista tukevia piirteitä. Näitä olivat asiakkaan sitoutuminen, luottamus, verkoston kokoaminen, yhteistyö ja työskentelyn oikea ajoitus. Lapsen asemaan työskentelyssä vaikuttivat lapsen ikä sekä haastateltavien arvio lapsen välittömästä avuntarpeesta.

Perhetyön työskentelyn onnistumisen ja epäonnistumisen määrittely on määrittelijän näkökulmasta riippuvainen. Saman toiminnon eri osapuolet voivat konstruoida toiminnan tuloksen eri tavoin. Lapsen mukanaoloa työskentelyssä ja siten oman elämänsä määrittelyssä, tulisi edelleen tiivistää.

Avainsanat: lastensuojelu, perhetyö, onnistunut, epäonnistunut, lapsen asema

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Sosiaalinen konstruktioismi	4
3. Tutkimuksen taustaa	8
3.1 Lastensuojelu ja avohuolto	8
3.2 Perhe ja perhekeskeisyys	11
3.3 Lapsen asema	13
4. Perhetyö.....	17
4.1 Määrittelyä	17
4.2 Perhetyön kohdistaminen ja käytäntö	20
4.3 Perhetyön tavoitteista	21
5. Päihteet ja päihdeperhe.....	24
5.1 Vanhempien päihteidenkäyttö lapsen kannalta.....	24
5.2 Päihdepalvelut Lahdessa.....	27
5.3 Perhetyön sijoittuminen palvelukenttään.....	28
6. Tutkimuskysymykset	29
7. Aineiston keruu.....	30
7.1 Teemahaastattelu	30
7.2 Haastattelujen toteuttaminen ja aineiston hankinta.....	31
8. Aineiston analyysi.....	34
8.1 Sisällönanalyysi	35
9. Tutkimuksen tuloksia.....	37
9.1 Perhetyön kohdistaminen ja käytäntö	37
9.2 Arvot ja tavoitteet	39
9.3 Päihteet.....	42
9.4 Onnistunut - epäonnistunut.....	44
9.5 Työskentelyn onnistumista tukevia piirteitä.....	47
9.6 Lapsien osallisuus työskentelyssä	49
10. Pohdintaa	54
Lähteet	60
LIITE 1.....	69
LIITE 2.....	70

1. Johdanto

Julkisessa keskustelussa ilmaistaan usein huolta perheiden tilanteesta ja lasten pahoinvoinnista. Keskustelua käydään esimerkiksi vanhemmuuden vaikeutumisesta ja lapsiperheiden taloudellisesta tilanteesta. Samoin päihdeongelmat ja niiden seuraukset ovat olleet viime aikoina näkyvästi esillä tiedotusvälineissä. Alkoholien veronalennuksen ja tuontirajoitusten poistumisen vuoksi päihdeiden käytön on todettu lisääntyneen. Alkoholien veroa onkin nostettu kahteen otteeseen ja tällä on pyritty esimerkiksi hillitsemään kulutusta. Päihdeongelmien ja niiden yhteiskunnalle aiheuttamien kustannusten on kuitenkin ennustettu nousevan ja tällöin myös riippuvuuksista aiheutuvat inhimilliset kärsimykset tulevat kasvamaan. Alkoholinkäyttö on lisääntynyt Suomessa viimeisimpien vuosikymmenien aikana ja se on nyt ensi kertaa selvästi kaikkien muiden Pohjoismaiden kulutustason yläpuolella. Alkoholinkulutuksen kasvu alkoi 1990-luvun lama-vuosien jälkeen. Vuonna 2004 alkoholinkulutus kasvoi kymmenen prosenttia, jonka jälkeen se on pysynyt samalla tasolla. Alkoholinkulutuksen pysyessä tällä tasolla, ovat alkoholin haittavaikutukset ja niistä koituvat kustannukset mittavia. (<http://info.stakes.fi>.)

Vuonna 1994 tehdyn ”Lasinen lapsuus” – kyselyn mukaan 15 vuotta täyttäneestä väestöstä 17 prosenttia kertoi, että kotona oli käytetty liikaa alkoholia tai muita päihdyttäviä aineita ja 12 prosenttia vastaajista sanoi vanhempien liiallisen päihdeidenkäytön aiheuttaneen heille ongelmia lapsuudessaan. Kysely osoitti, että joka kahdeksas suomalainen on elänyt lapsuutensa alkoholitiperheessä. (Peltoniemi 2003a, 164, 167.) Päihdeperheet eivät siis ole mikään harvinaisuus suomalaisessa yhteiskunnassa. Päihdeongelmien tuottamien inhimillisten kärsimysten lisäksi keskustellaan usein myös niiden taloudellisista vaikutuksista. Näitä ovat mm. työikäisen väestön työkyvyttömyys päihdeongelman vuoksi, lasten huostaanotot ja sairaanhoitokulut.

Vanhemmillä on yhteiskunnassamme ensisijainen vastuu huolehtia lapsistaan. Kuitenkin erilaiset elämäntapahtumat (avioero, päihdeet, väkivalta tai vakava

sairastuminen) voivat vaikuttaa perheeseen ja lapsen vanhempien kykyyn huolehtia lapsista. (Hurtig 2003, 20.) Tutkimuksissa yhteiskunnan viimeaikaisen kehityksen on todettu vaikuttaneen erityisesti perheiden asemaan sekä lasten ja nuorten kasvuolosuhteisiin (esim. Bardy 2002; Järventie 1999; Salmi ym. 1996). Tämä on näkynyt perheiden yhteiskunnallisten palveluiden tarpeen lisääntymisenä ja lastensuojelun asiakasmäärien kasvuna.

Yhteiskunnallinen lama nostatti esiin laajan keskustelun lasten ja nuorten pahoinvoinnista. Keskustelussa on korostettu aikuisten ja vanhempien vastuuta, lasten elämän riskejä ja niiden arviointia sekä tiukempaa kontrollia. Lapsen asemalle tällainen suojelupuhe voi kuitenkin olla myös haitallista. Tämä voi kaivata lapsuuden moninaisuuden havaitsemista, lasten omaa tilaa ja mahdollisuutta tulla kuulluksi. Toisaalta kyseisellä keskustelulla voidaan saavuttaa monia hyviä asioita: erilaisia resursseja ja turvaa erityisen suojelun tarpeessa oleville lapsille. (Forsberg ym. 2006, 15.)

Eri näkökulmat siitä miten lastensuojelua tulisi toteuttaa vaihtelevat, mutta lastensuojelun tarpeellisuutta ei pääasiassa kyseenalaisteta. Kilpailuyhteiskunnassa myös lastensuojelulta on peräänkuulutettu tehokkuutta ja tuloksellisuutta.

Keskustelu siitä, miten lapset eivät nouse lastensuojelussa keskiöön on johtanut mm. lastensuojelulain uudistamiseen. Uusi lastensuojelulaki astui voimaan 1.1.2008. Tutkimukseni aineisto on kerätty vanhan lastensuojelulain ollessa voimassa ja tämän vuoksi esittelen vanhan lain sisällön.

Lastensuojelun avohuollon tutkiminen on tärkeää, koska lasten elämään tulee lain mukaan pyrkiä ensisijaisesti vaikuttamaan avohuollon tukitoimin ja huostaanotto on perusteltua vasta, jos niiden avulla ei saada aikaan muutosta lapsen tilanteeseen. Lastensuojelun avohuollossa yksi perheiden tukemiseen tarkoitetuista palveluista on perhetyö. Tässä tutkimuksessa keskitytään Lahden kaupungin lastensuojelun perhetyöntekijöiden tekemään perhetyöhön. Perhetyötä Lahdessa tekevät myös kotihoidon työntekijät sekä ensi- ja turvakoti liiton

Alvari-perhetyöntekijät. Olen kiinnostunut siitä, millaisia mahdollisuuksia perhetyöllä on tukea päihdeperheitä. Tutkimukseni pohjautuu sosiaaliseen konstruktioismiin ja siksi en ole etukäteen määritellyt sitä, mikä on perhetyön onnistunut tai epäonnistunut lopputulos. Yksi tutkimuskysymykseni onkin, millainen perhetyön epäonnistunut tai onnistunut lopputulos perhetyöntekijöiden konstruimana on. Tarkoitukseni on myös tarkastella, millaisessa tilanteessa perhetyöllä on parhaimmat mahdollisuudet onnistua ja miten perheen lapsi/lapset otetaan työskentelyssä huomioon.

Ensimmäiseksi esittelen tutkimuksen taustateorian eli sosiaalisen konstruktioismin sisältöä. Seuraavassa luvussa perehdyn tutkimukseni kannalta keskeisiin taustakäsitteisiin esittelemällä lastensuojelua sekä avohuoltoa pääpiirteittäin ja selvennän perheen, perhekeskeisyyden sekä lapsen aseman termejä aikaisempien tutkimusten ja teoreettisen keskustelun kautta. Neljännessä luvussa keskityn perhetyön määrittelyyn sekä sen kohdistamiseen, käytäntöön, arvoihin ja tavoitteisiin. Viidennessä luvussa määrittelen päihdeperhe-käsitettä ja esittelen aikaisempaa tutkimusta vanhemman päihteidenkäytön vaikutuksesta lapseen sekä kartoitan tarjolla olevia päihdepalveluita ja perhetyön sijoittumista palvelukenttään. Kuudennessa luvussa esitän ja perustelen tutkimuskysymykseni. Seuraavassa luvussa keskityn kuvaamaan tutkimusaineiston keruumenettelmän eli teemahaastattelun ja haastattelujen toteutuksen. Kahdeksas luku käsittelee aineiston analyysia ja sisällönanalyysia. Yhdeksännessä luvussa esittelen tutkimukseni tuloksia ja viimeisessä luvussa teen pohdintaa.

2. Sosiaalinen konstruktioismi

Tutkimukseni teoreettisena pohjana on sosiaalinen konstruktioismi. Sosiaalipsykologiassa suuntauksen voidaan katsoa saaneen alkunsa 1970-luvun alussa Kenneth Gergenin esittäessä ajatuksensa sosiaalipsykologian historiallisuudesta (Kuusela 2002, 51). Sosiaalinen konstruktioismi on laaja suuntaus, jossa on piirteitä monista eri tieteenaloista kuten esimerkiksi filosofiasta, lingvistiikasta ja sosiologiasta. Tämän vuoksi ei ole olemassa yhtä tiettyä piirrettä, joka yhdistäisi kaikkia suuntauksen kannattajia. Burr on kuitenkin määritellyt neljä laajaa tekijää, joihin ”täytyy ehdottomasti uskoa ollakseen sosiaalinen konstruktioisti”. (Burr 1995, 2-3.)

- 1) Kriittinen asenne itsestänselvyyksinä pidettyjä asioita (mukaan lukien itsemme) sekä maailman ymmärtämisen tapoja kohtaan. Näkemys haastaa käsityksen siitä, että voimme objektiivisesti havainnoida maailmaa ja on siten positivismin ja empirismin vastustaja. (em., 3)

Lastensuojeluun liittyvän lainsäädännön ratkaisevia periaatteita on lapsen etu. Lapsen etu ei ole yksiselitteinen käsite vaan se saa tilanteeseen, aikaan ja paikkaan sidottuja tulkintoja. (Törrönen 2001, 131.) Lapsen etu kuulostaa ensin varsin yksinkertaiselta asialta eli sen voidaan katsoa tarkoittavan sitä, mikä on lapselle parasta. Lapsen edun käsite ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen. Lapsen etu ei ole homogeeninen ryhmä, joten heillä ei ole yhteneväistä kokemusmaailmaa, joka kattaisi kaikki lapset (Hill 2006, 84). Lapsen edun arvioiminen on hankalaa ja eri näkökulmista arvioitaessa lapsen etu voi vaikuttaa hyvin erilaiselta. Jokainen lapsen edun arvioija arvioi lapsen tilannetta omasta subjektiivisesta näkökulmastaan. Lastensuojelussa lapsen etua arvioi ammattinsa puolesta sosiaalityöntekijä. Lapselle ei aina ole parasta jääminen biologisten vanhempiensa luokse tai kodin ulkopuolelle sijoitus vaan lapsen etua pitää tarkastella tapauskohtaisesti. Edes se, että lapsen etu toteutuu lastensuojelutoimenpiteillä, ei ole itsestään selvää.

Sosiaalinen konstruktionismi voidaan jakaa tiukkaan ja kontekstuaaliseen suuntaukseen. Tiukan suuntauksen mukaan todellisuudesta voidaan puhua ainoastaan lainausmerkeissä ja todellisuutta koskevista väitteistä tai selonteosta mikään ei ole sen todempi kuin toinenkaan. Kontekstuaalisessa suuntauksessa todellisuutta koskevat väitteet ja selonteot eivät sellaisenaan viittaa olemassa olevaan todellisuuteen, mutta niiden pohjana on kuitenkin eräänlainen maailman muotoutumaton faktisuus tai tapahtumien jäsentymätön virta. (Saarenheimo 1997, 15-16.)

- 2) Käyttämämme kategoriat, käsitteet sekä ymmärtämistapamme ovat historiallisesti ja kulttuurisesti sidottuja sekä suhteellisia. (Burr 1995, 3-4.)

Päihteiden ”sopivalle” ja ”liialliselle” käytölle on eri aikoina samoin kuin kulttuurittain erilaiset rajat. Rajojen määrittely on myös suhteellista, koska muiden päihteiden käyttötavat vaikuttavat siihen miten yhden henkilön käyttö määritellään. Burr (1995, 4) käyttää esimerkkinä lapsuutta ja sen suuria muutoksia vuosisatojen aikana. Asiat, joita pidetään lapselle ”luonnollisina” tietynä aikana, ovat muuttuvia.

- 3) Ihmiset rakentavat ja ylläpitävät tietoa jokapäiväisten sosiaalisten prosessien kautta, joten tietoa ei saada havainnoimalla todellisuutta ”sellaisena kuin se on”. Sosiaalisen konstruktionismin mielenkiinnon kohteena on siis kaikenlainen sosiaalinen vuorovaikutus, erityisesti kieli. (Burr 1995, 4.)

Konstruktionismin piiriin voidaan laskea monia tutkimustapoja, joita lähestymistavasta riippuen on kutsuttu narratiiviseksi, retoriseksi, diskursiiviseksi tai keskusteluanalyttiseksi. Näille lähestymistavoille on yhteistä kielenkäytön ymmärtäminen aktiiviseksi, yhteistä ja henkilökohtaista todellisuutta rakentavaksi toiminnaksi. Sosiaalipsykologiassa tätä kehitystä on kutsuttu ”kielelliseksi käänneeksi”. (Nikander 1997, 404.) Kielellisen käänneen perusajatus on, että kieli ei ainoastaan heijasta sosiaalista todellisuutta vaan myös luo sitä (Hänninen 1999, 14).

- 4) Tieto ja sosiaalinen toiminta yhdistyvät. Neuvoteltu ”ymmärrys” voi johtaa moniin eri sosiaalisiin konstruktioihin ja jokainen näistä saa aikaan erilaista sosiaalista toimintaa. (Burr 1995, 5.)

Loseken (2003, 15) mukaan sosiaalinen konstruktionismi tarjoaa näkökulmia siihen, miten ihmiset kategorisoivat asioita ja ihmisiä. Nämä määritelmät ovat tärkeitä, koska ne ohjaavat ongelman parissa työskentelevän yksilön toimintaa.

Spector ja Kitsuse (1977) esittävät, että sosiaalinen ongelma on ongelma vain silloin jos se määritellään sellaiseksi. He kehottavat keskittymään prosessiin, jossa yhteiskunnan jäsenet määrittelevät tietyn tilan sosiaalisesti ongelmaksi (em., 75). En kuitenkaan yhdy näkemukseen siitä, että päihteiden liiallinen käyttö olisi vain määritelty ongelma, koska tämä näkemys vähätelisi mielestäni niiden henkilöiden kokemuksia, jotka kärsivät läheisensä (tai omastaan) päihteidenkäytöstä. Kuitenkin Spectorin ja Kitsusen näkemys sopii mielestäni tilanteisiin, joissa jokin toiminto aletaan asettaa kyseenalaiseksi. Myös eri henkilöt voivat pitää eri asioita sosiaalisina ongelmina. Liiallinen päihteidenkäyttö on liukuva käsite, joka määritellään eri tavoin. Se, mikä on liikaa, siis vaihtelee ja täten myös ”sosiaalisen ongelman” raja on liukuva.

Sosiaaliset ongelmat ovat osa sosiaalista elämää ja käsitettä käytetään sellaisista sosiaalisista olosuhteista, prosesseista sekä yhteiskunnallisista rakenteista tai asenteista, jotka on määritelty ei-toivotuiksi, negatiivisiksi tai uhkaaviksi. (Jamrozik ja Nocella 1998, 1.) Oleellista on, että ongelman uskotaan olevan olemassa ja siihen esitetään kohdistettavaksi toimenpiteitä, joilla sitä pyritään korjaamaan. Sosiaalisen ongelman määrittelyyn liittyy siis myös optimistinen näkemys siitä, että ongelmaan voidaan vaikuttaa. (Loseke 2003, 6.) Päihteidenkäytön ymmärtäminen ongelmaksi johtaa siihen, että päihteidenkäyttöä pyritään rajoittamaan ja tarjoamaan erilaisia hoitomahdollisuuksia riippuvuuksista kärsiville. Tällöin päihteongelma on konstruoitu ongelmaksi, johon voidaan pyrkiä näillä tavoilla vaikuttamaan. Päihteet on mielestäni vahvasti konstruoitu ongel-

maksi ja tämän vuoksi esimerkiksi alkoholin kohtuukäytön positiivisista seurauksista (sydän- ja verisuonitautien riskin väheneminen yms.) uutisoidaan suhteellisen varovaisesti.

3. Tutkimuksen taustaa

3.1 Lastensuojelu ja avohuolto

Lastensuojelun voidaan katsoa koostuvan erilaisista yhteiskunnallisista instituutioista, toiminnoista, suunnitelmista ja päätöksenteoista. Osan lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta ja edistämisestä muodostavat erilaiset kouluun, päivähoitoon, kaupunkisuunnitteluun sekä perhettä koskevaan sosiaalipoliittiseen päätöksentekoon liittyvät ratkaisut. Viimesijainen lapsen hyvinvointia, kasvua ja kehitystä turvaava toimintamuoto on lastensuojelu, sosiaalitoimen yksi erityisalue. Tällöin työskentelyn taustalla on tiettyyn lapseen ja hänen hyvinvointiinsa kohdistuva huoli. Lastensuojelutyö sisältää työskentelyä lasten, vanhempien, perheen arjen ja vanhemmuuden kanssa. Perheen ympärille pyritään rakentamaan mahdollisimman monipuolista tukea ja erilaisia palveluita. (Hurtig 1999, 9.)

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet ja lapsiperheiden ongelmat ovat aikaisempaa monitahoisempia ja pitkäaikaisempia (Heino 2002, 90-98). Lastensuojelun avohuollon piirissä olleiden lasten ja nuorten määrä on vuodesta 1995 vuoteen 2005 lähes kaksinkertaistunut ja vuonna 2005 asiakkuudessa heitä oli 60 000. Myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut 1990-luvulta lähtien ja vuonna 2005 heitä oli 15 160 eli yksi prosentti kaikista alle 18-vuotiaista. Vanhempien/lasten mielenterveysongelmat ja päihteidenkäyttö ovat yleisimpiä kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä. (Säkkinen 2007, 383-384.)

Lahdessa vuonna 2004 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 1421 lasta ja nuorta. Asiakasmäärän kasvu edelliseen vuoteen verrattuna oli 49 prosenttia eli todella merkittävä. Valtakunnallisessa vertailussa Lahden kaupungin lastensuojelun tilanne on samanlainen kuin muiden suurien kaupunkien ja asiakasmäärät ovat korkeampia kuin koko maassa keskimäärin. (Lasten ja nuorten hyvinvointi Lahdessa vuosina 2000-2004, 34-35)

Seuraavaksi esittelen vuonna 1983 voimaan tulleen lastensuojelulain sisällön. Uusi lastensuojelulaki tuli voimaan 1.1.2008, mutta tutkimukseni aineisto on kerätty vanhan lastensuojelulain ollessa voimassa. Vanha lastensuojelulaki oli siis haastateltavien perhetyöntekijöiden toiminnan taustalla.

Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lapsella on oikeus virikkeitä antavaan ja turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Tämä säännös on suomalaisen lastensuojelun lähtökohtana. Lain 2 § esittää tavoitteen toteuttamisen keinot: vaikuttaminen yleisiin kasvuoloihin, huoltajan tukeminen lapsen kasvattamisessa sekä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun toteuttaminen. Perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu jakautuu kolmeen pääjaksoon: avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto. (Helminen 1995, 38.)

Lastensuojelulain neljäs luku käsittelee avohuollon tukitoimia. Avohuollon lastensuojelun tukitoimet aktivoituvat tilanteessa, jossa joko lapsen tai nuoren kasvuolot vaarantavat tai lapsi itse vaarantaa elämänsä ja kehityksensä omalla käyttäytymisellään. Lapsen kehityksen vaarantumiseen voivat johtaa huoltajan mielenterveydelliset ongelmat tai päihteiden käyttö. (Mikkola ja Helminen 1994, 130-131.)

Avohuollon tukitoimien järjestämisvastuu on Lastensuojelulain 12 §:n mukaan kunnalla. Avohuolto perustuu asiakkaiden vapaaehtoisuuteen ja aktiivisuuteen. Sosiaalilautakunnalle kyse on kuitenkin velvollisuudesta eli sen tulee ottaa yhteyttä lapseen, nuoreen tai hänen perheeseensä tuesta sopimiseksi tai antaa tätä tukea silloin kun edellä mainitut itse kokevat olevansa avun tarpeessa. Avohuolto on pääasiassa kotikasvatusta ja kodin olosuhteita tukevaa, neuvovaa ja ohjaavaa. Käytettyjä työmuotoja ovat mm. loma- ja tukiperhetoiminta, kotipalvelu ja perhetyö. Avohuollon tarkoituksena on oikein ajoitetuilla ja suunnatuilla toimenpiteillä ehkäistä tilanteiden pahenemista ja tukea perheen selviytymistä. Erityistoimenpiteiden (esim. huostaanoton) tarve vähenee avohuollon toimenpi-

teiden onnistuessa ja näin yhteiskunnan varoja säästy.

(www.lastensuojelu.net)

Heikki Sariolan (1999, 14) tekemän kyselyn mukaan kunnissa on käytössä hyvin runsas avopalvelun keinovalikoima. 72 %:lla kyselyyn vastanneista kunnista oli käytössään kotipalvelu, perhetyö sekä tukihenkilöt ja –perheet. Kaikki lastensuojelulain esittämät keinot olivat kyselyn mukaan käytössä ainakin jossain kunnassa ja keinovalikoimaa voidaan siten pitää laajana. Kuitenkaan se, että tietty keino on käytössä, ei vielä kerro käytetäänkö palveluja tarpeeseen nähden riittävästi. Tuurala (1993, 20) korostaa, että avohuollollisen hoidon kotona tulee turvata lapsen tarpeiden tyydytys vähintään samantasoisesti kuin vaihtoehtona oleva sijaishuolto tekisi. Palvelujen laaja-alainen käyttömahdollisuus edesauttaa moniammatillista yhteistyötä ja sitä, että perheelle voidaan valita palvelu heidän tarpeidensa mukaan (Heino 2002, 90). Niukka palveluvalikoima voi pahimmillaan johtaa siihen, että avohuollon palveluista vastaa yksin sosiaalityöntekijä (Bardy 2002, 22).

Lastensuojelulain keskeisin periaate, lapsen etu, on moninainen käsite, jonka tulkinta ei ole yksiselitteistä. Lapsen edun voidaan katsoa olevan mm. lainsäädännöllinen ja hallinnollinen käsite, jonka huomioimisella on haluttu korostaa sen ohjaavaa ja velvoittavaa merkitystä viranomaisten päätöksenteossa ja toiminnassa. (Antikainen 1997, 11, 21.) Käsitettä voidaan tulkita useasta näkökulmasta käsin ja lopputulokseen vaikuttaa se, kuka tulkintaa tekee. Lainsäädäntö ei anna vastausta siihen vaan määrittelee lapsen etua korostamalla lapsen oikeutta turvalliseen ja virikkeitä antavaan ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä lapsen etusijaa erityiseen suojeluun. Lastensuojelussa sosiaalityöntekijä määrittää lapsen etua ammattinsa puolesta tapauskohtaisesti. Hänellä on valta ja vastuu tehdä sellaisia yksilöä ja ongelmia koskevia arviointeja, joita lapsen edun määrittäminen vaatii. (emt., 47.)

Uudessa 1.1.2008 alkaen voimaan tulleessa lastensuojelulaissa 417/2007 lastensuojelun tarpeen arviointia sekä työskentelyä lapsen ja hänen vanhempiensa

kanssa pyritään ohjaamaan entistä strukturoidummaksi ja suunnitelmallisemmaksi. Uutena laissa on vaatimus tehdä kokonaisvaltainen lapsen elämäntilanteen selvitys yhdessä lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. (LsL 27§). Selvityksen perusteella arvioidaan lapsen edun toteutumista ja tarvittaessa tehdään päätös lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta sekä tarvittavista avohuollon tukitoimista.

Avohuollon tukitoimien järjestämisvastuu säilyy myös uudessa lastensuojelulaissa kunnilla. Perhetyö mainitaan yhtenä lastensuojelun avohuollon tukimuotona (LsL 36§). Avohuollon järjestämisperiaatteet ovat säilyneet samoin kuin vanhassa Lastensuojelulaissa. Uutena lainkohtana on se, että avohuoltoa toteutettaessa lastensuojelun työntekijän on tavattava lasta riittävän usein henkilökohtaisesti (LsL 29§). Lapsi määritellään työskentelyn yhdeksi aktiiviseksi osapuoleksi, jolla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa asioidensa käsittelyyn (LsL 20§ ja 27§). Tällä on pyritty lain tasolla vastaamaan huoleen lapsen jäämisestä sivuun lastensuojelussa. Taskinen (2006, 18) korostaa, että työskentelyssä on pyrittävä avoimuuteen kaikkia osapuolia kohtaan ja tarvittavat toimenpiteet on valmisteltava yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa, jotta kaikilla on tieto siitä mitä on odotettavissa.

3.2 Perhe ja perhekeskeisyys

Perheen käsite ei ole yksiselitteinen ja sen sisällöstä on keskusteltu paljon niin perhepoliittisten kysymysten kuin tutkimuksienkin yhteydessä. Käsitteelle on muodostettu erilaisia konstruktioita, mutta lainsäädännössä vain tietyt perhekkäsitteet saavat vahvistusta. Kriittinen perhetutkimus (esim. Forsberg 1994) korostaa perheen historiallista muutosta käsittelevien tutkimusten kertovan abstraktista ja yleisestä perheestä sekä pohjautuvan usein yksinkertaistaviin oletuksiin. Perheiden moninaisuus ja erot jäävät yleisen perhepuheen vuoksi piiloon.

Perheen käsitettä on lähestytty myös tutkimalla käytäntöjä, joilla perhe saadaan aikaan. Ritala-Koskinen (2001) on väitöskirjassaan tutkinut perheen muodostu-

mista lapsen näkökulmasta keskittyen kulttuuriin, historiaan ja henkilökohtaiseen elämään liittyviin käytäntöihin, joilla ihmiset luovat perheen toiminnassaan (emt., 9). Samaankin perheeseen kuuluvilla voi olla erilaisia käsityksiä ja määrittelyjä perheestään ja siitä ketä perheeseen kuuluu. Lasten omista perheen määritelmistä toissijaista on se, miten perhe on organisoitunut ja mikä muodollisesti on lasten suhde eri ihmisiin. Tärkeintä ovat kokemukset siitä, että he tulevat suhteissaan rakastetuiksi, huolehdituiksi ja kunnioitetuiksi omana itsenään. (Ritala-Koskinen 2003, 132-133.)

Lapsiperheiden osuus Suomen perheistä on ollut pitkään laskussa ja vuonna 2005 vain noin 41%:ssa perheistä oli alaikäisiä lapsia ja määrän on arvioitu edelleen vähenevän. Avoparien määrä on kasvanut, avioparien määrän vastavasti vähentyessä. Yksinhuoltajien perheitä lapsiperheistä on noin 20 prosenttia ja uusperheiden osuus on noussut noin 9 prosenttiin. Lapsiperheissä lapsia on keskimääräisesti laskettuna 1,83 kappaletta. (Kartovaara 2007, 33-45.) Lahdessa yksinhuoltajaperheitä on vuoden 2003 tilaston mukaan keskimääräisesti enemmän (25,5 prosenttia) eli neljännes lapsiperheistä (Lasten ja nuorten hyvinvointi Lahdessa vuosina 2000-2004, 8).

Perhekeskeisyyden voimakkaan kannattamisen taustalla ovat käsitykset varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteiden merkityksestä lapsen tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle (mm. Sinkkonen ja Kalland 2001). Lastensuojelun sosiaalityössä on ollut pitkään vallalla perhekeskeinen työote ja sosiaalityöntekijöiden sitoutuminen siihen on ollut vahvaa (Hurtig 2003, 18). 1990-luvulla perhekeskeisyys tuli kriittisen tutkimuksen ja keskustelun kohteeksi. Tutkimuksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että perhekeskeisyyden korostaminen saattoi työntää lapsen edun ensisijaisuuden taustalle. Perhekeskeisyyden periaatteen noudattaminen saattoi merkitä myös asiakkaan määrittelyä perheen kautta riippumatta siitä oliko hänellä tosiasiallisesti perhettä. (Forssén 1991, Forsberg 1994.)

Ervast ja Tulensalo (2006) ovat käyttäneet käsitettä ”perhelähtöinen lapsikeskeisyys” luomaan vuoropuhelua perhekeskeisyyden ja lapsikeskeisyyden välille.

Tällöin lapsi paikannetaan perheeseensä yksilönä ja hänet nähdään suhteessa muihin perheen jäseniin. Lapsen kanssa työskentely liitetään muuhun perheeseen yhteisten tapaamisten kautta. (mt. 27.)

Dunst ym. (1991) ovat hahmotelleet kehitysvammaisten lasten kanssa tehtävistä perhetöistä neljä eri lähestymistapaa: *Perhekeskeisessä* työskentelyssä arviointiprosessia ohjaavat perheen jokapäiväiseen elämään vaikuttavat asiat ja tarpeet. Suunnitelmaan ei kirjoiteta mitään ilman perheen lupaa ja perhetyöntekijän rooli määrittyy perheen tarpeiden ja elämäntavan kautta. *Perheeseen kohdistuvassa* työskentelyssä arviointikäytännöt rajoittuvat lapsen kehitykseen liittyviin perheen tarpeisiin. Suunnitelman tavoitteet ovat perheen ja ammattilaisen yhdessä asettamat. Perhetyön tulee ensisijaisesti edistää perheen kykyä käyttää hyväkseen ammatillisia palveluita. *Perheen kanssa liittoutunut* työskentely keskittyy tarjoamaan palveluja, jotka vaikuttavat lapsen kehitykseen. Ammattilaiset määräävät hoidon/kuntoutuksen, joka perheitten tulee toteuttaa. Perhetyön käytäntö odottaa myös perheen omaksuvan ammatillisesti määräytyvän roolin. *Asiantuntijakeskeisessä* työskentelymallissa ammattilainen suorittaa arvon perheen toiminnasta ja suunnitelmaa toteuttaa pääasiallisesti ammattikoulutettu henkilöstö. Perhetyöntekijät koordinoivat perheen saamat palvelut. (emt., 119)

3.3 Lapsen asema

Ensimmäisiä suomalaisia tutkimuksia lapsen asemasta sosiaalityössä oli Johanssonin ja Kokkosen (1992) tutkimus alkoholiperheen lapsen paikasta lastensuojelun sosiaalityössä. He havaitsivat, että lapsi jäi usein näkymättömäksi perheen kanssa työskenneltäessä. Tutkimuksessa keskityttiin sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisella tasolla ilmeneviin esteisiin, jotka vaikuttivat lapsen kanssa työskentelyyn. Tällaisia olivat sosiaalityöntekijän oma avuttomuuden ja riittämättömyyden tunne, oman ahdistuksen lievittäminen jättämällä lapsi työskentelyn ulkopuolelle sekä lapsen kanssa työskentelyyn tarvittavan ammattitaidon epäileminen. (emt., 64.)

Lapsen asema sosiaalityössä pysyi kuitenkin pitkään suhteellisen vaiettuna. Vähitellen tutkimuksissa ja käytännön työssä havahduttiin pohtimaan enemmän lasten ja nuorten mahdollisuutta osallistua heitä itseään koskevaan lastensuojelutyöhön ja lapsen asema on ollut viime vuosina hyvin suosittu aihe. Tutkimusten mukaan lapset ovat voineet jäädä niin fyysisesti kuin psyykkisestikin ulkopuolelle omien asioidensa käsittelyssä. (mm. Anis 2006; Kananoja & Turunen 1996.)

Kääriäinen (2006, 65-67) kartoitti tutkimuksessaan lapsen näkyvyyttä lastensuojelun asiakirjoissa. Teksteistä oli mahdollista löytää aktiivisena subjektina ja tiedontuottajana toimiva lapsi, mutta vain hyvin pienestä osasta koko aineistoa. Lapsella oli pääasiassa lakiperustainen oikeus tulla kuulluksi ja mahdollisuus kertoa sosiaalityön perustehtävään liittyvistä teemoista (vanhemmuussuhteet, hoiva), jolloin laki ja työkäytännöt toimivat kuulemista määrittävinä perusteina. Kääriäinen toteaa, ettei asiakirjoja lukemalla pääse selvyYTEEN siitä, miten lapset tulevat asiakastilanteissa nähdyiksi ja kuulluiksi.

Ns. uudessa lapsitutkimuksessa lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja vuorovaikutuksen tasapuolisena osapuolena (mm. Forsberg 2006, Thomas 2002). Lapsen subjektiivisuuden toteutuminen työntekijän toiminnassa heijastaa hänen kokonaisvaltaista lapsikäsitystään. Lastensuojelussa työntekijällä on mahdollisuus valita erilaisia työmenetelmiä ja -tapoja sekä huomioida esim. työtiloissa lapsiasiakkaat ja vahvistaa siten lasten mahdollisuutta tulla kuulluksi. (Eskonen ym. 2006, 40.) Ammatilainen voi asiakaskeskustelussa vahvistaa lapsen osallisuutta esimerkiksi suuntaamalla kysymyksiä suoraan lapselle, konkretisoimalla asioita ja pitämällä esillä lapsille sopivia kommunikointia helpottavia välineitä (Anis 2006, 5). Pekkarisen (2006, 126) mukaan kohtaaminen muodostuu sekä vuorovaikutuksesta että sisäisestä dialogista. Työntekijällä on mahdollisuus sisäisen dialogin avulla pohtia omia lapsikäsityksiään sekä myös ymmärtää, muuttaa ja syventää niitä. Esimerkiksi Eriksson ja Arnkil (2005) ovat luoneet ammatillisille kysymyssarjan, jonka avulla on mahdollista käydä tällaista dialo-

gia eli keskustella itsensä kanssa ja saada sitä kautta parempi ymmärrys omista käsityksistään.

Törrönen (2001b, 153) korostaa osallisuuden liittyvän toimintaan ja tunteisiin. Nykyisen lastensuojelulain kokonaisuudistuksen ehdotuksessa lasten osallisuuden toteuttamisessa tärkeinä nähtiin lapsen mielipiteen selvittäminen, kuuleminen, puhevallan käyttö ja edunvalvonta (Lastensuojelulain ... 2006, 38). Ammattilaisilla on usein tietoa epäedullisen kasvu ympäristön tuottamista riskeistä, mutta heidän on vaikea kerätä tietoa siitä, miten kukin yksittäinen lapsi omat riskinsä kohtaa ja kokee (Hurtig 2003, 185).

Lasten ja nuorten osallisuuden lisäämiseen on kehitetty monia erilaisia menetelmiä. Suomessa esim. Pesäpuu ry on kehittänyt menetelmiä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Työmenetelmiä on kehitetty mm. lapsen kuulemiseen ja vertaisryhmätoimintaan. (Välivaara 2004, 61-62) Lapsen mahdollisuus osallistua vaatii ammattilaiselta uskallusta puhua lapselle myös vaikeista asioista. Lapsen kanssa työskentelyssä tulisi korostua suunnitelmallisuus ja aikuisen tuki lapselle vaikeiden asioiden läpikäymisessä. (emt. 2004, 10.)

Lapsilähtöisyys-käsitteellä tarkoitetaan sitä, että lapsi on työskentelyssä ensisijaisesti avunsaaja ja asiakas. Vaikka lastensuojelutyössä työskennellään myös vanhempien kanssa, tulisi lapsen ja hänen arkensa olla aina työn keskiössä. Lapsi ja lapsuus tulisi pyrkiä huomioimaan mahdollisimman monipuolisesti, sillä työskentelyssä yhdistyvät asiakaslapsen lisäksi myös työntekijän ja vanhempien käsitykset ja kokemukset lapsuudesta. (Ervast ja Tulensalo 2006, 27-29.)

Eskonen, Korpinen ja Raitakari (2006, 42-43) muistuttavat, että lapsen osallisuutta institutionaalisessa vuorovaikutuksessa tulee tarkastella tilannekohtaisesti sen mukaan, mikä kohtaamisen tarkoitus ja tavoite on. Lapsen puuttuminen tai läsnäoleminen tilanteessa ei välttämättä kerro vielä siitä, toteuttaako toiminta lapsilähtöisyyttä. Aikuisten tulisi kiinnittää enemmän huomiota lapsilähtöisyyden tilannesidonnaisuudelle sekä lapsen ja ammattilaisen erojen ja yhtä-

läisyyksien pohtimiseen. Lapsen osallisuuden tapojen ja tarpeellisuuden kysymykset näyttäytyvät eri tavoin sen mukaan, millaisia tilanteita kulloinkin tarkastellaan. Eskonen, Korpinen ja Raitakari (2006, 42) ovat tehneet mallinnuksen lapsen osallisuudesta instituutioiden vuorovaikutuskäytännöissä:

Taulukko 1. Lapsen osallisuus instituutioiden vuorovaikutuskäytännöissä

VUORO- VAIKUTUKSEN TAVOITE	Faktaa päätöksenteon pohjaksi	Arviointeja arjesta elämänhallinnan tueksi	Kokemuksen ja kaminen selviytymisen tueksi
VUORO- VAIKUTUKSEN ASETELMA	Lapsi asianosaisena	Lapsi kasvatettavana	Lapsi autettavana
LAPSI OSALLISENA VUOROVAIKUTUS- TILANTEESSA	Harvoin läsnä	Useimmiten läsnä	Aina läsnä

4. Perhetyö

4.1 Määrittelyä

Puheessa perhetyö esiintyy kaikkien tuntemana, luonnollisena työskentelytapana. Kuitenkin lastensuojelun perhetyön ympärillä toimii monia tahoja, monenlaisissa tehtävissä ja käytännöt ovat kirjavia. Puhe perhetyöstä on toisaalta yleisluontoista ja hämmentävää, toisaalta tarkkaa kuvausta. Erilaisia perhetyön käsitteitä on käytössä monia: ohjaava perhetyö, avoimuollollinen perhetyö, toiminnallinen avotyö, tehostettu perhetyö jne. Arviointia ja tutkimusta perhetyöstä ei kuitenkaan ole paljon, eikä erilaisia käsitteitä ole juurikaan problematisoitu. Tällainen jäsentymätön perhetyöpuhe ei kerro, mitä perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelussa, mitä perheissä tuetaan ja millaisiin arvoihin tukeminen perustuu. (Heino ym. 2000, 10.)

Berg (1991) määrittelee perhetyön erikoistuneeksi lastensuojelupalveluksi, jossa toiminnan kohteena on koko perhe eikä lapsi tai hänen vanhempansa erikseen. Perhe nähdään voimavarana, jolla on aktiivinen rooli lasten hoidossa ja kasvatuksessa sekä omien ongelmien ratkomisessa. Ottamalla perhe mukaan päätöksentekoprosessiin ja hyödyntämällä perheen omia voimavaroja pyrkii perhetyö voimistamaan perheenjäsenten tunnetta siitä, että he pystyvät hallitsemaan omaa elämäänsä. Tunnistamalla ja kunnioittamalla olemassa olevia vahvoja kohtia ja käyttämällä perheen voimavaroja, perhetyö tekee yhteistyötä perheen kanssa. (emt., 4.) Perhetyö on yhtäältä asiakasperheiden arjen kanssa pitämistä sekä toisaalta perheiden syvällistä tukemista ja puuttumista perheiden elämään vahvojen ja virallisten väliintulojen avulla. Asiakkaina voivat olla sekä tilapäisen tuen tarpeessa olevat perheet että pitkäaikaisessa lastensuojelun asiakkuudessa olevat perheet. (Heino ym. 2000, 21.)

Perhetyö pohjautuu vahvasti perheen motivointiin ja tukemiseen keskustelun kautta. Työskentelyssä on siis samoja elementtejä kuin perheterapiassa. Perhetyölle on kuitenkin tyypillistä, että työskentely tapahtuu perheen kotona. (Vihe-

riävaara, Vikstrand, Suvanto ja Kanninen 1998, 37.) Vaikka perhetyöntekijöiden työskentelytapa painottuukin keskusteluun, liittyy siihen myös paljon perheen kanssa yhdessä tekemistä (esim. arkiaskareisiin osallistuminen). Tämä on osa työmuodon joustavuutta, joka on yksi perhetyön keskeisistä voimavaroista. (Heino ym. 2000, 193.) Vaikka keskustelun kautta tapahtuvalle auttamisella on mahdotonta laatia etukäteen käsikirjoitusta, on esimerkiksi neuvojen antamisesta tehty tutkimusta ja ohjelista vuorovaikutuksen parantamiseen (Juhila 2000, 127).

Perheterapia on terapeutin ja asiakkaan välillä käytävää, sopimukseen pohjautuvaa terapeutista keskustelua. Perheterapia tapahtuu tietyssä paikassa, yleensä terapeutin vastaanotolla, ja perhe tiedostaa sen terapiaksi. Perhettä on tarkoitus tavata yhdessä, tarvittaessa voidaan sopia myös osan perheestä tai yksittäisen jäsenen tapaamisista. Joskus terapiaistuntoon voi osallistua myös muita perheelle tärkeitä ihmisiä. Perheterapiaa voi antaa vain perheterapiakoulutuksen saanut henkilö kun taas terapeutista keskustelutyötä voivat tehdä myös muut auttajatahot. (Muntila 2002, 106-107.)

Perhetyö on työmuoto, joka on usein helpompi markkinoida asiakkaalle kuin mikään muu tukimuoto. Perhetyö mielletään enemmän auttamiseksi ja tukemiseksi kuin kontrolliksi tai tarkkailuksi. Perhetyö voidaan myös ajatella helpoksi työmuodoksi asiakkaalle: perhetyöntekijät tulevat asiakkaan omaan kotiin ja työskentely on joustavaa. Perhetyöntekijät näkevät perhettä heidän omassa arjessaan, joten he pystyvät tukemaan ja puuttumaan siellä ilmi tulevissa asioissa sekä tuomaan sosiaalityöntekijälle arvokasta tietoa vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteesta. (Perämaa 2002, 77-78.)

Erilaisia perhetöitä voidaan jaotella myös sen mukaan, millaiseen tilanteeseen perhetyöllä on tarkoitus vastata ja millaista osaamista sekä tukiresursseja tilanteen vakavuus vaatii. Jaotteluna Heino ym. esittävät seuraavaa: ennaltaehkäisevä työ, kriisityö, pitkittyneen kriisin perhetyö lastensuojelun avohuollon tukitoimena, perhetyö huostaanoton tarpeen selvittämiseksi sekä huostaanotto-

sessiin liittyvä perhetyö. Näissä eri perhetyön muodoissa tuen ja kontrollin osuus painottuu eri tavalla. Ennaltaehkäisevä työ on enimmäkseen tukea, pitkityneen kriisin perhetyö voi puolestaan olla hyvin kontrollipainotteista. Pääosa perhetyön käytännöistä sijoittui keskimmaisille vyöhykkeille, vain muutama työmuoto ennaltaehkäisevään ja huostaan otettujen kanssa työskentelyyn. Perhetyön kohdistuminen lastensuojeluprosessissa sijoittuu siis useimmiten kriisitilanteisiin. (Heino ym. 2000, 25-27.)

Perhetyötä voidaan hahmottaa myös sen perusteella mihin tarpeisiin sillä pyritään vastaamaan. Perhetyön voidaan katsoa liittyvän ensisijaisesti lasten ja nuorten tarpeisiin saada turvallinen ja rohkaiseva kasvuympäristö. Lasten ja nuorten fyysinen ja emotionaalinen riippuvuus edustaa perhetyön ydintä. Toisaalta samassa kontekstissa tuotetaan myös yhteiskunnan tarpeita. Toiminnassa on sisällä jännite, koska se sisältää sekä auttamista että kontrollia. Perhetyössä toteutetaan sekä asiakkaiden intressejä että vahvistetaan yhteiskunnan normien noudattamista. (Pinkerton 2000, 210-216.) Perheen tukemisen lisäksi perhe asetetaan keskelle valtasuhteita. Hyvästä ja toimivasta perheestä luodaan normeja ja erityinen huomio suunnataan perheisiin, jotka eivät näitä normeja täytä. (Nätkin ja Vuori 9-10.)

Perhetyö liittyy laajempaan perhepolitiikkaan, jossa julkinen valta pyrkii ohjaamaan sekä yksittäisten perheiden toimintaa että perhetyötä. Perhepolitiikan tarkoituksena on luoda lainsäädännöllistä ja materiaalista tukea perheiden hyvinvoinnille. Perhepolitiikka on sidoksissa kulttuurisiin ajattelutapoihin ja ideologisiin virtauksiin, joissa perheen merkityksiä muovataan. Näin luodaan eräänlaista perheideaalia ja säädellään perheenjäsenten suhteita, oikeuksia ja velvollisuuksia. Perhetyön voidaan katsoa olevan keskeinen osa hyvinvointiyhteiskunnan toimintaa. (Nätkin ja Vuori 2007, 8.)

4.2 Perhetyön kohdistaminen ja käytäntö

Ensi ja turvakotien Alvari-perhetyöntekijöille vuonna 2002 tehty kysely osoitti, että heidän tyypillisin asiakasperheensä oli yksinhuoltajaäidin ja 2-3 lapsen muodostama perhe. Sosiaalityöntekijän yleisimpiä huolenaiheita perhettä koskien olivat äidin jaksaminen tai päihdeongelma. Vaikka Alvari-perhetyö määriteltiin pitkäkestoiseksi, 1-2 vuotta kestäväksi prosessiksi, jäi 40 prosenttia asiakassuhteista alle puolen vuoden mittaiseksi. Tyypillisin asiakassuhteen kesto oli 7-12 kuukautta (32%). Alvari-perhetyön todettiin painottuvan työskentelyyn lähinnä äidin kanssa ja äidin kautta muiden perheen jäsenien jäädessä sivummalle. (Niemi 2002, 31-36.) Työskentelyn painopiste oli vanhempien kautta tehtävässä perhetyössä, joten valta oli lapsen huoltajilla ja aikuisasiantuntijoilla (Butler ja Williamson 1994, 9).

Perämaan (2002, 53-55) tutkimuksessa kartoitettiin työtä tukevia sekä sitä haittaavia tekijöitä. Nämä tekijät luokiteltiin perheenjäsenten ominaisuuksiksi, suhtautumiseksi ongelmiin sekä perheen ulkopuolisiksi tekijöiksi. Samat tekijät saattoivat toimia sekä työtä tukevinä että sitä haittaavina. Auttavista tekijöistä työntekijät nostivat erityisesti esiin asiakkaan kyvyn keskustella avoimesti ja ilmaista tunteitaan sekä mielipiteitään rehellisesti. Haittaavissa tekijöissä korostuivat myös perheenjäsenten ominaisuudet ja esiin nousi paljon vanhemmuuteen ja parisuhteeseen liittyviä tekijöitä.

Työskentelysuhteen luominen onnistui parhaiten perheissä, jotka päättivät itse ottaa apua vastaan ja olivat valmiita tunnistamaan ongelmansa. Vaikka näillä perheillä saattoi olla paljon vakaviakin ongelmia, olivat he työntekijöiden mielestä usein valmiita näyttämään tunteensa ja keskustelemaan vaikeistakin asioista. Tällöin työskentelysuhteen luominen heihin oli mahdollista, vaikka luottamuksen saavuttaminen veikin aikaa. Työskentelyn tärkeimmäksi elementiksi nousi keskustelu asiakasperheen kanssa. Niitä perheitä, joihin ei kyetty luomaan toimivaa kontaktia, ei myöskään kyetty perhetyön keinoin auttamaan. Samoin perheissä, joissa ongelmat olivat hyvin laajoja ja voimavarat vähissä, oli vaikea saavuttaa

asetettuja tavoitteita, vaikka toimiva työskentelysuhde olisikin saatu luotua. Tällöin onnistunut työskentely voi olla myös sitä, että lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle tai huostaanotto saadaan sujumaan kaikkien osapuolten kannalta mahdollisimman kivuttomasti. (Perämaa 2002, 75.)

Vastuuta asiakassuhteen ongelmista ei kuitenkaan tule jättää asiakkaalle. Asiakkaiden vastustus voidaan nähdä yhteistyökysymyksenä, jossa työntekijä tehtävänä on luoda yhteisymmärrystä kahden erilaisen kulttuurin, erilaisten arvojen tai tavoitteiden välille. Vastuu asiakassuhteen ongelmista ja niiden ratkaisusta siirretään siis enemmän työntekijälle. (Parton ja O'Byrne 2000, 61-62.)

Perhetyön kohteena ovat siis perheet ja niiden jäsenet. Perhetyöstä käydyissä keskusteluissa perhe näyttää usein olevan yhtenäinen kategoria, joka toimii kollektiivina. Perhetyön puheessa käytetään neutraaleita ilmaisuja asiakkaista ja ammattilaisista sekä vanhemmista ja lapsista, vaikka työskentely tapahtuu äitien ja isien sekä tyttöjen ja poikien kanssa. Sukupuolta ei useinkaan perhetyön arjessa reflektoida ja puhe vanhemmuudesta saattaa hämärtää tämän asian huomaamista. (Nätkin ja Vuori 2007, 8-9.)

4.3 Perhetyön tavoitteista

Toiminnan arvioimiseksi tavoitteiden tulisi olla hyvin selkeät. Toimintaa aloitettaessa tulee tietää mitä tehdään ja mitä halutaan saada aikaan, jolloin voidaan myöhemmin arvioida toteutuivatko tavoitteet vai ei. Lopputulos voi olla myös se, että tavoitteet toteutuvat, mutta tilanne ei kuitenkaan ole toivotun kaltainen. Tavoitteiden huolellinen miettiminen ja asettaminen on siis hyvin tärkeää. (Cheetman ym. 1992, 10.)

Niemen mukaan perhetyön tavoitteen tulisi olla riittävän pieni ja sopia perheen päivittäiseen elämään. Tavoitteen tulisi myös tähdätä positiiviseen toimintaan ja olla mitattavissa, jotta tiedetään selvästi milloin se on saavutettu. Alvari-perhetyöntekijöille tehdyn kyselyn vastauksista löytyi kaikkiaan 225 tavoitetta,

joista 56:ssa tavoite kohdistui äitiin ja 64:ssa lapseen. Muut tavoitteet keskittyivät mm. perheen arkielämän sujumiseen ja kodin järjestykseen. Isä mainittiin tavoitteissa vain kaksi kertaa. (Niemi 2002, 37-38.)

Perhetyön tavoitteet voidaan laajemmin jaotella kolmeen kategoriaan:

- 1.) Lyhyellä aikavälillä tavoitteena on perhesysteemin ja muiden systeemien normalisoiminen siten, että perhesysteemin jäsenet saavat tarvitsemansa palvelut viranomaisverkostosta ja oppivat hyödyntämään palvelutarjontaa.
- 2.) Tavoitteena on myös muokata perhesysteemin sisäisiä suhteita ja ajattelutapoja niin, että perheen jäsenet motivoituvat ongelmien ratkaisemiseen.
- 3.) Lopullinen tavoite on perheen itsenäinen selviytyminen. (Viheriävaara ym., 39.)

Perhetyön suunnitelman ja tavoitteiden asettamisen tulee olla avointa: lastensuojeluasiakkaalla on oikeus tietää millaista muutosta häneltä odotetaan ja missä ajassa. Sosiaalityöntekijän sekä perhetyöntekijöiden on yhdessä asiakkaan kanssa kyettävä sanallistamaan haluttu muutos tavoitteiksi, jotka asiakas ymmärtää ja kokee merkityksellisiksi. Näin asiakkaalla on todellinen mahdollisuus muutokseen. (Perämaa 2002, 79.)

Onnistuneen asiakassuhteen perustana Niemi nimeää luottamuksen ja kontaktin. Hän kuvaa Alvari-perhetyötä auttamismalliksi, jossa yhdistyvät monenlaiset elementit: konkreettinen apu, keskustelut ja työntekijän taidot. Luottamus ja kontakti ovat kuitenkin kaiken tämän perusta: kyseessä on suhde, joka kantaa ja on terapeutin. Alvari-perhetyön auttavista ominaisuuksista on käyty keskustelua pitkään ja merkittävänä on pidetty yhteisen kielen löytämistä asiakkaan kanssa sekä asiakaslähtöisyyttä. (Niemi 2002, 42-43)

LAVO-projektin tulokset olivat, että perhetyöllä kyetään ehkäisemään nuoren muuten todennäköinen sijoittaminen lastensuojelulaitokseen. Tämä toteutui vii-

dessä perheessä kymmenestä työskentelyn piiriin kuuluvista perheistä. Kahdessa muussa perheessä tilanteen kriisiytyminen pystyttiin torjumaan ja hankkimaan nuorelle hänen tarvitsemaansa hoitoa (terapia ja lääkehoito yhdelle nuorelle ja huumevieroitus toiselle). Lastensuojelun asiakkuus päättyi suurimmalla osalla perheistä perhetyön päättymisen yhteydessä (Viheriävaara ym. 1998, 157.) Kääntäen edellisistä tiedoista voidaan todeta, että kolmessa perheessä päädyttiin siis nuoren sijoittamiseen kodin ulkopuolelle ja ainakin näiden perheiden lastensuojeluasiakkuus siis jatkui.

5. Päihteet ja päihdeperhe

Päihteistä, riippuvuuksista ja eri hoitomuodoista on tehty suuri määrä tutkimuksia. Saarnio (2004, 19) onkin todennut, että ”mikäli päihdeongelmat voitaisiin ratkaista tutkimusten määrällä, meillä ei varmasti olisi enää ainuttakaan alkoholista tai narkomaania”. Rajaan omaa tutkimustani näiltä osin enkä käsittele päihdeongelmia sinänsä. Esittelen lyhyesti vanhempien päihteidenkäytön vaikutusta lapseen sekä Lahdessa käytössä olevia päihdepalveluita.

Tässä tutkimuksessa päihdeperheellä tarkoitetaan lastensuojelun asiakkaana olevaa perhettä, jossa esiintyy ongelmallista päihteiden käyttöä. Holmberg (2003, 10) määrittelee päihdeperheen perheeksi, jossa molemmat vanhemmat, toinen vanhemmista tai lapset itse käyttävät päihteitä niin, että siitä on haittaa joko itselle tai muille perheenjäsenille.

Perheessä, jossa on ongelmallista päihteidenkäyttöä, päihteiden käyttäjä toimii usein kuin perheen lapsi. Mikäli perheessä on kaksi vanhempaa, toinen vanhemmista vahtii päihteidenkäyttäjää, seuraa tämän tekemisiä ja kaataa pois juomia. Tälläkään vanhemmalla ei siis aina välttämättä ole aikaa eikä voimavaroja kiinnostua lapsen tarpeista. Vanhempien roolit ovat usein epäselviä ja lapset voivat joutua ottamaan vastuun vanhemman tehtävistä, ehkä jopa huolehtimaan vanhemmistaan. (Taitto 2002, 17.)

5.1 Vanhempien päihteidenkäyttö lapsen kannalta

Vanhempien päihteidenkäytön vaikutuksista lapseen on tehty monia tutkimuksia. Cork (1970) teki klassikoksi nousseen tutkimuksen lasten omista kokemuksista päihteitä käyttävistä vanhemmista. Cork haastatteli kouluikäisiä lapsia, joiden kotona ainakin toinen vanhemmista oli päihdeongelmainen. Tutkimuksen mukaan kaikki lapset kokivat juomisen haittaavan elämäänsä. Lapset kokivat erilaisuuden tunnetta ja olivat peloissaan tulevaisuuden suhteen. Eniten lapset pelkäsivät juomiseen liittyviä riitoja kotona.

Päihdeongelmaisen vanhemmuus on usein lapsen kannalta vajavaista. Haittoina ovat usein perheriidat ja epäsopeus sekä turvallisuuden tunteen väheneminen. Vanhempien pelkääminen on myös yleistä ongelmallisesti päihteitä käyttävien lapsilla. Vaikka kaikki päihdeperheiden lapset eivät kärsikään vanhempiensa päihteidenkäytöstä, tuottavat päihdeperheet silti kymmeniin tuhansiin nousevan haittoja kokevan lapsiryhmän. Peltonen toteaa, että perheiden päihdeongelma on kansanterveysongelma, jonka haittoja on aliarvioitu. (Peltonen 2003b, 56.) Päihdeperheiden lasten kokemuksissa näkyy usein huoli vanhemmasta, sosiaalinen eristyneisyys ja häpeä sekä arkipäivän kaoottisuus. Myös taloudelliset ongelmat voivat heijastua lasten elämään. (Holmila 2003, 82.) Vanhempien päihdeongelman on todettu olevan suurin yksittäinen riskitekijä lasten ja nuorten psyykkiselle kehitykselle (Erkolahti ym. 2000).

Hänninen (2004) on tutkinut päihdeongelmaisen läheisen elämää heidän kirjoittamiensa kertomusten kautta. Päihdevanhempi määrittyy niissä hämmentäväksi, lapsen sosiaalista asemaa heikentäväksi sekä uhkaavaksi tai suorastaan väkivaltaiseksi aikuiseksi. Päihdeongelma määrittyy ongelmaksi läheisille aiheutuneiden kärsimysten kautta. Kertomuksissa kuvataan monia enimmäkseen kielteisiä tunteita: häpeä, pelko, viha, kiukku, raivo ja katkeruus samoin kuin inho ja vastenmielisyyt. Tunteet eivät kuitenkaan ole kertomuksissa näin yksiselitteisiä vaan myös päihdeongelmaista kohtaan tunnettu rakkaus ilmaistaan kertomuksissa. Tunteiden repivälle yhdistelmälle yhteinen nimitys lienee usein mainittu ahdistus. (emt. 104-106.)

Englannissa päihdeperheitä on tutkittu pitkään ja näissä tutkimuksissa on todettu, että yhden vanhemman päihdeongelma ei vielä ennusta lapselle sopeutumisvaikeuksia tai päihde- ja mielenterveysongelmia aikuisena. Olennaisia riskiäsuurentavia tekijöitä ovat lapsuuden perheen riittäisyys, perheväkivalta, kummankin vanhemman päihdeongelma sekä päihteidenkäytön tapahtuminen kotona. Häiriöiltä suojaavia tekijöitä ovat näitten tutkimusten mukaan perhe-elämän toimivuus, sosiaalinen tuki, vakaa aikuissuhde sekä lapsen tai nuoren oma va-

kaumus siitä, että hän ei seuraa vanhempiansa elämäntyyliä. (Velleman ja Templeton, 2003).

Itäpuisto on tutkinut millaisia keinoja lapsilla ja nuorilla on selviytyä vanhempiansa päihteidenkäytön aiheuttamista kärsimyksistä. Itäpuisto jaotteli aineistonsa Spaniolin ja Jungin (1987) mallin mukaan: ongelmaorientoitunut, emotionaalinen, kognitiivinen ja fyysinen. Ongelmaorientoituneessa selviytymiskeinossa lapset käyttivät monia erilaisia oman käyttäytymisen kontrolloinnin tapoja, esimerkiksi pysyivät hiljaa ja pyrkivät olemaan ärsyttämättä vanhempiansa. Emotionaalisilla keinoilla lapset pyrkivät purkamaan stressiä mm. keskustelemalla ongelmasta perheen ulkopuolisten kanssa. Kognitiivisia keinoja ovat käsitysten ja havaintojen muuttaminen esim. tiedon keräämisellä. Fyysisiin selviytymiskeinoin lukeutuvat mm. liikunnan harrastaminen ja musiikin kuuntelu. Näiden toimintojen tavoitteena on vähentää vanhemman päihdeongelman negatiivisia vaikutuksia lapset elämään ja erilaisten selviytymisstrategioiden vaikutus lapsen elämässä voi olla merkittävä. (Itäpuisto 2003, 46-48.)

Lapsi voi selvitä suhteellisen vahingoittumattomana vaikka perheen aikuisella on ongelmia päihteiden käytössä. Lapsen selviämiseen vaikuttavia tekijöitä ovat lapsen oma persoonallisuus, lapsen ikä ja kehitystaso vanhemman juomisen alkaessa, perheen lasten lukumäärä, lapsen ulkopuoliset perheen tukiverkostot tai se kumpi vanhemmista on päihteidenkäyttäjä vai molemmat. Vaikka vanhempien päihteidenkäytöstä ei seuraisikaan lapselle selvästi havaittavia vaikeuksia, lapsi useimmiten kuitenkin tarvitsee itselleen tukea. (Taitto 2002, 18.)

Hänninen (2004, 109) onkin todennut, että päihdeongelman seurauksista läheisille on viime vuosina puhuttu ja kirjoitettu kahdella tavalla. Niin sanottu läheisriippuvuusteoria väittää, että päihdeongelmaisen läheisille seuraa elämänikäisiä ja jopa sukupolvet ylittäviä henkisiä vaurioita. Toisaalta selviytymisteoria korostaa ongelmista selviytymään oppimista ja oppimisen positiivisia, vahvistavia seurauksia.

5.2 Päihdepalvelut Lahdessa

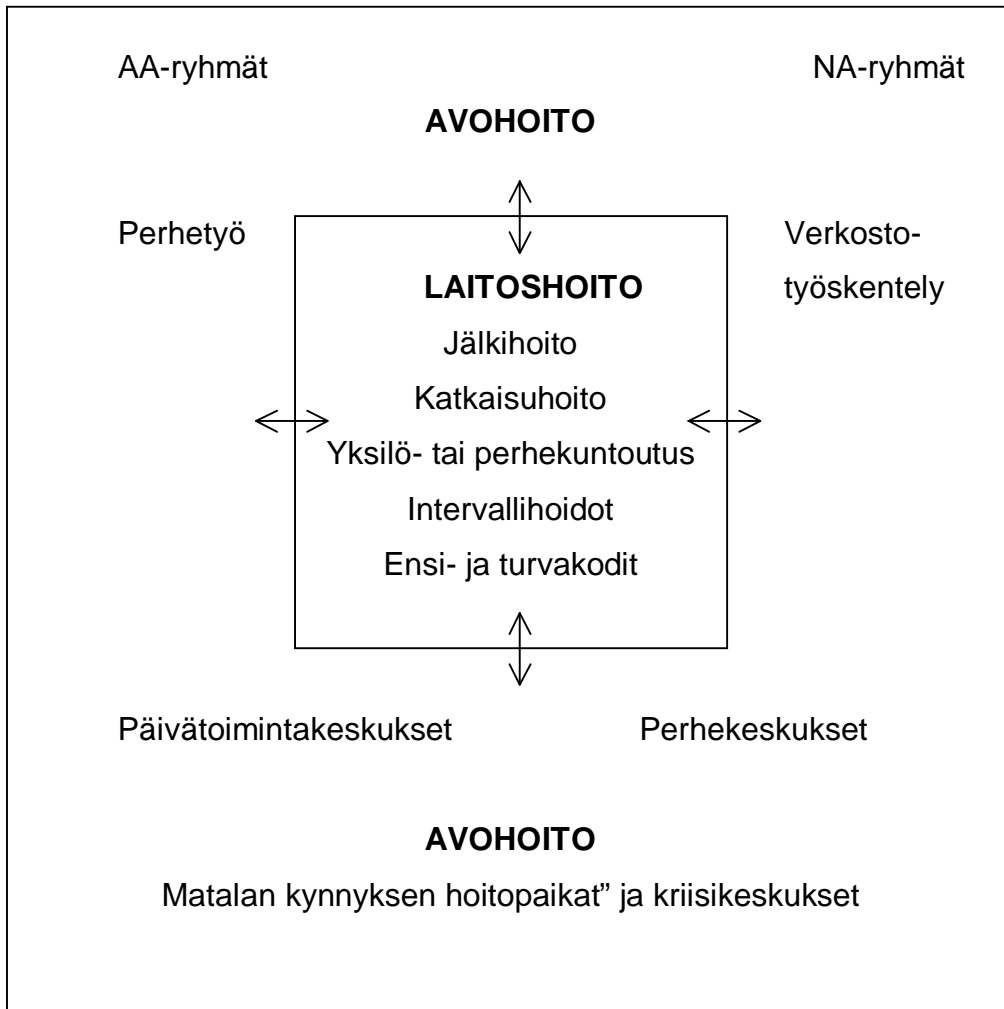
Lahden kaupungin sosiaali- ja terveystoimi tarjoaa päihteiden ongelmakäytön lopettamiseksi mm. avohoitoa, laitostatkaisuhoidon ja laitostuntoutusta sekä asumispalveluja. Lahdessa päihdeongelmatilanteissa voi hakeutua Lahden A-klinikalle, asuinalueen terveysasemalle tai sairaalahoitoa vaativissa tilanteissa Lahden kaupungin sairaalaan ensiapuun. Kaupungissa on avohoitona A-klinikan lisäksi tarjolla mm. NA- ja AA-ryhmien sekä A-killan kokoontumisia. Lahden Diakoniasäätiön Löydä Timantit projektin avokuntoutuskeskus tarjoaa päihdetaustaisille pikkulapsiperheille tukea, jonka avulla perheet voivat opetella päihdeettömää elämäntapaa ja elämän hallintaa. Asiakkaat ohjautuvat äitiysneuvolan ja Päijät-Hämeen keskussairaalan äitiyspoliklinikan kautta. (www.lahti.fi)

Laitoshoidon on tarkoitettu päihdeongelmaisille asiakkaille päihdekierteen katkaisuun, vieroitushoitoon sekä kokonaisvaltaiseen kuntoutukseen. Lahtelaisten päihdeongelmaisten ensisijaisena katkaisuhoidonpaikkana on Lahden A-klinikkatoimen Pitkämäen kuntoutusyksikkö. Hoitoon hakeutuminen tapahtuu pääasiassa Lahden A-klinikan tai oman asuinalueen sosiaalityöntekijän kautta. Myös muihin eri puolilla Suomea oleviin hoitolaitoksiin hakeutuminen on mahdollista. (www.lahti.fi)

Päihteidenkäyttäjien läheisille tarkoitettuja palveluita on tarjolla vähän. Lahdessa kokoontuu Al-Anon ryhmiä, joista yksi on tarkoitettu erityisesti nuorille. Al-Anon ryhmät tarjoavat vertaistukea alkoholi-ongelmaisten läheisille ja toiminnan periaatteita ovat vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja nimettömyys. (www.alanon.fi)

5.3 Perhetyön sijoittuminen palvelukenttään

Holmberg (2003, 50) sijoittaa perhetyön päihdepalveluiden kenttään seuraavasti:

Kuvio 1. Perhetyön sijoittuminen päihdepalveluiden kenttään

6. Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella perhetyön mahdollisuuksia päihdeperheiden tukimuotona ja etsiä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

Mikä on perhetyöntekijöiden konstruoima onnistunut / epäonnistunut tulos?

Millaisissa tilanteissa perhetyöllä on näiden konstruktioiden perusteella parhaimmat mahdollisuudet tukea perhettä?

Miten perheen lapsi/lapset otetaan työskentelyssä huomioon?

Tutkimuskysymykset ovat tärkeitä, koska kuten aikaisemmin on todettu, päihdeperheet eivät ole nyky-yhteiskunnassa harvinaisia ja lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet. Perhetyöntekijöiden määrittelyt onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä muodostavat sosiaalista todellisuutta. Tällöin ne vaikuttavat tulevaan toimintaan ja työskentelyyn perheiden kanssa. Perhetyön onnistumista tukevien tekijöiden nostaminen esiin on merkityksellistä, koska työskentelylle voidaan näin pyrkiä luomaan mahdollisimman hyvät onnistumisedellytykset sekä kohdentamaan perhetyötä paremmin. Lapsen asema työskentelyssä on tärkeä, koska koko perhetyön toiminnan tarkoituksena on lapsen tilanteen parantaminen.

7. Aineiston keruu

Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja yksityiskohtaisesti sekä pyrkiä nostamaan asioita esiin. Tällöin tutkimuksessa yritetään saattaa tutkittavien näkökulmat ja ääni kuuluville. (Hirsjärvi ym. 1997, 160-165.) Tutkimusongelmilleni parhaiten sopiva aineistonkeruumenetelmä oli haastattelu ja sen muodoista valitsin teemahaastattelun aineistoni keruumenetelmäksi. Teemahaastattelu antaa mahdollisuuden haastateltavien vapaalle puheelle tietyistä teemoista. Kertomuksien kautta on mahdollista tuoda esiin ihmisen tapaa hahmottaa tapahtumien logiikkaa ja niihin kytkeytyviä arvoja (Hänninen 2003, 31).

7.1 Teemahaastattelu

Haastattelu on osa normaalia elämää, johon normaalit fyysiset, sosiaaliset ja kommunikaatioon liittyvät seikat vaikuttavat. Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Haastattelulle vuorovaikutustilanteena on tyypillistä, että se on ennalta suunniteltu, haastattelijan alulle laittama ja ohjaama sekä haastattelijan motivoima ja ylläpitämä. Tärkeää on, että haastateltava voi luottaa siihen, että hänen kertomaansa käsitellään luottamuksellisesti. (Eskola ja Suoranta 2000, 85-86.)

Teemahaastattelu on avoimen ja strukturoidun haastattelun välimuoto, jossa haastattelun aihealueet on valmiiksi mietitty, mutta niiden järjestys on joustava eikä kysymyksillä ole tiukkaa muotoa (em., 204). Yksityiskohtaisten kysymysten sijaan teemahaastattelu etenee tiettyjen valittujen teemojen varassa. Tämä antaa haastateltavan äänelle paremman mahdollisuuden tulla kuulluksi ja vapauttaa haastattelua tutkijan näkökulmasta. Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. Teemahaastattelulla onkin mahdollista nostaa esiin ihmisten tulkintoja asioista ja heidän asioille antamia merkityksiä. Menetelmä huomioi sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 48.)

Teemahaastattelussa on siirrytty perinteisestä kysymys-vastaus- haastattelusta yhä enemmän keskustelun omaisenpiin haastattelutyyppeihin, joissa haastateltavan annetaan puhua asiasta vapaasti (Eskola ja Suoranta 2000, 86). Teemahaastattelu on kuitenkin puolistrukturoitu menetelmä, koska teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelu ei ole siis niin vapaa haastateltavan puheelle kuin syvähaastattelu. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 48.) Teemahaastattelussa haastateltavilla on mahdollisuus kuitenkin vastauksissaan valita mitä he kertovat tietystä teemasta ja kuinka paljon. Haastateltavilla on mahdollisuus vastauksissaan painottaa tärkeiksi kokemiaan asioita. (Arksey ja Knight 1999, 7.)

7.2 Haastattelujen toteuttaminen ja aineiston hankinta

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla yhdeksää Lahden kaupungin perhetyöntekijää. Alustavan yhteydenoton tein kirjeellä (Liite 1) jonka lähetin helmikuun 2004 alussa kaikkiaan neljään eri perhetyön toimipaikkaan Lahdessa. Tämän jälkeen soitin toimipaikkoihin tiedustellen, olisivatko työntekijät halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Kolmesta ensimmäisestä toimipaikasta haastateltavaksi suostui yksitoista työntekijää, yksi kieltäytyi haastattelusta. Koska haastateltavia oli tässä vaiheessa yli kymmenen, jäi neljäs toimipaikka tutkimuksen ulkopuolelle, enkä sopinut haastatteluajoja tämän paikan työntekijöiden kanssa. Haastateltavien suuri osallistumisprosentti oli minulle miellyttävä yllätys.

Haastattelua alustavassa puhelinkeskustelussa pyysin perhetyöntekijöitä valitsemaan etukäteen yhden asiakastapauksen, joka oli heidän mielestään onnistunut ja yhden asiakastapauksen, joka oli heidän mielestään epäonnistunut. Sovitut haastattelut toteutettiin helmi-maaliskuussa 2004 perhetyön toimipaikoissa joko haastateltavan työhuoneessa tai toimipaikan kokoushuoneessa ja haastattelut nauhoitettiin. Valitettavasti kaksi haastatteluista peruuntui, mutta katsoin kuitenkin yhdeksästä haastattelusta kertyneen niin paljon käsiteltävää materiaalia, että uutta aikaa kahdelle peruuntuneelle haastattelulle ei sovittu.

Haastattelijan tehokkuuteen vaikuttaa mm. aiheen ymmärtäminen. Mikäli haastattelija tietää käsiteltävästä aiheesta joko oman kokemuksen tai aiheeseen liittyvän kirjallisuuden kautta, hän voi paremmin reagoida haastateltavan puheeseen. Ihmisten tunteminen, oma itse mukaan lukien, auttaa haastattelijaa esimerkiksi tarkentavien kysymyksien esittämisessä. Myös ruumiin kielen (body language) ja erilaisten tunteiden huomioiminen on tärkeää haastattelun sujuvuudelle ja hyvälle haastatteluilmapiirille. (Arksey ja Knight 1999, 39-41.)

Tutustuin ennen haastatteluja mahdollisimman laajasti kirjallisuuteen perhetyöstä. Pohdin omaa haastatteluroolia ja valmistauduin huolellisesti haastattelutilanteeseen. Haastatteluissa annoin haastateltavalle mahdollisimman paljon tilaa kertoa asioista omaan tahtiinsa. Tämä tarkoittaa sitä, että en rynnännyt kysymyksissä eteenpäin vaan ”siedin” hiljaisuutta haastateltavan miettiessä. Huomioin oman asentoni ja pyrin pitämään sen mahdollisimman avoimena sekä säilyttämään katsekontaktin ja nyökyttelemään. Tärkeintä kuitenkin oli, että kuuntelin tarkkaavaisesti haastateltavaa ja esitin tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä.

Haastatteluissa käytin valmistelemääni haastattelurunkoa (Liite 2). Pyysin työntekijöitä kertomaan yhden mielestään epäonnistuneen asiakastapauksen ja yhden onnistuneen. Tarkoitukseni oli käsitellä ensin epäonnistunutta työskentelyä, mutta yhdessä haastattelussa käsiteltiin ensin onnistunut työskentely. Haastateltava huomasi kertomuksensa alkuvaiheen jälkeen, että oli aloittanut kertomaan mielestään onnistuneesta työskentelystä. Emme vaihtaneet tarinaa kesken kertomisen ja tämän vuoksi järjestys oli eri kuin muissa haastatteluissa.

Aikaisempi kokemukseni haastatteluiden tekemisestä oli suhteellisen vähäinen, mutta mielestäni onnistuin haastatteluiden tekemisessä hyvin. Haastattelijana toimiminen ei kuitenkaan ollut helppoa vaan vaati jatkuvaa keskittymistä ja asiaan paneutumista. Kaikissa haastatteluissa päästiin mielestäni onnistuneeseen vuorovaikutukselliseen haastattelusuhteeseen. Molempien osapuolien (sekä haastattelijan että haastateltavan) vaikutus tilanteeseen tuli hyvin esiin yhdessä

haastattelussani, jossa haastateltava oli aluksi hyvin tuohtunut. Hän oli saanut rikesakon juuri ennen haastattelua, joten keskustelimme ensin siitä ja vasta tämän jälkeen aloitimme varsinaisen haastattelun.

Teema-alueitten käsittelyjärjestys vaihteli haastateltavan puheen mukaan. Asiakastapausten käsittelyn jälkeen esitin haastateltaville muutaman yleisen kysymyksen perhetyöstä (yleisten kysymysten määrä riippui asiakastapauksiin kulu- neesta ajasta) ja lopuksi käsiteltiin haastateltavaan liittyvät taustatiedot. Haas- tattelujen kesto vaihteli 50 minuutista 85 minuuttiin, keskimääräisesti haastattelu kesti 59 minuuttia eli noin tunnin. Haastattelut olivat siis suhteellisen pitkiä enkä ole laskenut haastatteluaikeihin ns. alustavaan puheeseen käytettyä aikaa. Kaikki haastateltavat olivat miettineet asiakastapauksensa ennen haastattelun alkua ja kertoivat niistä sujuvasti.

8. Aineiston analyysi

Aineiston analysoimista ei pidä käsittää tutkimuksessa erillisenä vaiheena, vaan se on refleksiivistä toimintaa, jonka tulee olla yhteydessä tutkimuksen muihin osiin kuten tutkimusongelman asettamiseen, aineiston keruuseen, teoriaan ja kirjoittamiseen (Coffrey ja Atkinson 1996, 6). Laadullisen aineiston analyysin tavoitteena on luoda selkeyttä aineistoon ja siten tuottaa tutkittavasta uutta tietoa. Aineisto pyritään analyysin kautta tiivistämään kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. (Eskola ja Suoranta 2000, 137.)

Laadullisen aineiston analyysiin ei ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa vaan menetelmiä on useita ja näistä tutkijan tulee valita omaan aineistoonsa sopivin. Tutkijan ei kuitenkaan tarvitse noudattaa tiukasti yhtä menetelmää vaan erilaisia menetelmiä voidaan ja on suotavaakin yhdistellä ja soveltaa. Laadullisen aineiston analyysille voidaan nimetä muutamia piirteitä, jotka ovat yhteisiä eri menetelmille. Laadullisen aineiston analyysi on syklinen prosessi ja refleksiivistä toimintaa. Analyyttisen prosessin tulee olla systemaattista ja vertailevaa, mutta ei kuitenkaan jäykkää. Analyysissä aineisto pilkotaan merkityksellisiin osiin säilyttäen yhteys kokonaisuuteen. Näiden lisäksi aineisto tulee organisoida niin, että se noudattaa omaa tiettyä systeemiään. (Coffey ja Atkinson 1996, 2-3, 10.)

Teemahaastattelun avulla kerätty aineisto on usein runsas. Mitä syvempi dialogi haastattelijan ja haastateltavan välillä on ollut, sitä rikkaampi on myös kertynyt materiaali. Aineiston runsaus ja elämänläheisyys tekee analyysivaiheen mielenkiintoiseksi sekä haastavaksi, mutta myös samalla ongelmalliseksi ja työlääksi. (Hirsjärvi ja Hurme 2001, 135.) Purin nauhoitukset sanatarkasti puhekieltä käyttäen ja litteroitua tekstiä oli kaikkiaan 159 sivua. Aineiston litterointiin sisällyttiin erilaiset tunteenilmaukset (esim. nauraen kerrottu) säilyttääkseni myös tekstissä osan haastattelujen tunnelmasta. Haastateltavien puheessaan mahdollisesti käyttämät murreilmaukset pyrin muuttamaan yleiskielelle, jotta haastateltavien tunnistettavuus ei ilmenisi tekstistä. Karkeasti jaotellen 81 sivua käsittelee epäonnistunutta asiakastapausta, 58 onnistunutta ja 20 sivua yleisempää puhetta.

Aineistoni oli siis hyvin runsas ja sen purkaminen oli hyvin aikaa vievää. Toisaalta jo aineistoa purkaessani pääsin tutustumaan siihen alustavasti. Aineiston purkamisen jälkeen luin sen moneen kertaan kokonaisuudessaan läpi tutustukseni aineistooni perinpohjaisesti.

8.1 Sisällönanalyysi

Tutkimukseni aineiston analysoimisvälineeksi valitsin sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi on eräänlainen kattokäsite laadulliselle tutkimukselle, jolla pyritään nostamaan esiin kuultujen, nähtyjen tai kirjoitettujen aineistojen sisältöjä.

Useimmat laadulliset tutkimukset perustuvat jollakin tavalla sisällönanalyysiin, vaikka se onkin historiallisesti alkanut määrällisestä tutkimuksesta. (Tuomi ja Saarijärvi 2003, 93.)

Sisällönanalyysiä voidaan tehdä joko teorialähtöisesti tai aineistolähtöisesti. Keskityn aineistolähtöiseen analyysiin, jossa aineiston käsittely ja johtopäätösten tekeminen on luonteeltaan induktiivista; yksittäisistä havainnoista yleisempiin päätelmiin etenevää. Miles ja Huberman (1994) esittävät aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmivaiheisena prosessina. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto redusoidaan eli pelkistetään. Toisessa vaiheessa aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja kolmannessa vaiheessa aineisto abstrahoidaan eli eri luokista muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja tehdään johtopäätöksiä.

Aineiston analyysini etenemistä on hankala kuvata tyhjentävästi. Kolmen eri tutkimuskysymyksen pohtiminen oli päällekkäistä ja välillä ajauduin ajatuksieni kanssa umpikujaan. Johanna Hurtig (2003, 68) onkin todennut, että edes tutkijan on mahdotonta hahmottaa kaikkia polkuja, joita hän on tutkimuksen analyysin kuluessa kulkenut. Aineiston usean lukukerran jälkeen keskityin lukemaan aineistoa epäonnistunut –onnistunut jaon mukaisesti. Merkitsin teemahaastattelurungon mukaisia kohtia eri väreillä jaoitellen näin aineistosta tavoitteisiin, arvoihin, työskentelyprosessiin, päihteisiin, onnistumiseen ja epäonnistumiseen liittyviä ilmauksia sekä lapsen asemaa koskevia osia. Yhdis-

tin eri tarinoista peräisin olevia osia muodostaakseni kuvaa edellä mainituista asioista.

Toisena analyysivaihtoehtona pohdin pitkään diskurssianalyysia, koska haastateltavien kertomukset sisälsivät paljon mielenkiintoisia ilmaisuja. Olen kuitenkin enemmän kiinnostunut siitä mitä haastateltavien konstruktiot sisältävät kuin siitä miten ne on rakennettu, joten siksi valitsin sisällönanalyysin analysoimistavaksi.

9. Tutkimuksen tuloksia

Aluksi esittelen tutkimukseni aineistoa yleisesti perhetyön kohdistamisen, käytännön ja tavoitteiden kautta. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli mikä on perhetyön onnistunut tai epäonnistunut lopputulos perhetyöntekijän arvioimana, haen vastausta analysoimalla työskentelyjen lopputuloksia. Aluksi konstruoin kootun juonen onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä. Tämän jälkeen vertaan onnistuneiksi määriteltyjen ja epäonnistuneiksi määriteltyjen tarinoiden päätöksiä ja pyrin löytämään ne tekijät, jotka ovat vaikuttaneet perhetyöntekijöiden arviointeihin. Perhetyöntekijöiden käsitykset onnistuneesta ja epäonnistuneesta työskentelystä ovat tärkeitä, koska ne muodostavat todellisuutta ja vaikuttavat siten laajemmin. Käsityksemme eri tilanteista voi vaikuttaa omaan toimintaamme. Perhetyöntekijöiden arviot työskentelystä välitetään lapsen sosiaalityöntekijälle, joten näillä voi olla hyvin ratkaiseva merkitys jatkotoimenpiteistä päätettäessä.

Työskentelyn onnistumista tukevien piirteiden etsimisessä keskityn tarkastelemaan haastateltavien kertomia työskentelyprosessiin vaikuttavia tekijöitä. Käytän sekä onnistuneiksi että epäonnistuneiksi määriteltyjä kertomuksia. Pyrin löytämään työskentelykertomuksista yhteisiä piirteitä, joiden voidaan arvioida tukevan työskentelyn onnistumista.

Kolmanneksi keskityn tarkastelemaan lapsen/lapsien huomioimista työskentelyssä. Käsittelen aineistoa tällöin aluksi kokonaisuutena, mutta lopuksi vertaan myös lapsien näkyvyyttä onnistuneeksi ja epäonnistuneeksi määritellyissä tarinoissa.

9.1 Perhetyön kohdistaminen ja käytäntö

Haastateltavien työkokemus lastensuojelun perhetyöstä vaihteli kahdesta ja puolesta vuodesta yhdeksään vuoteen. Keskiarvo oli kuusi ja puoli vuotta, joten työkokemusta haastatelluilla oli runsaasti. Koulutukseltaan haastatellut olivat

pääsääntöisesti sosiaalikasvattajia (6kpl), muilla oli myös ammattikorkeakoulutus, mutta hieman eri suuntautumisinjalta. Useilla haastateltavilla oli lisäksi erityisesti perhetyöhön liittyvää lisäkoulutusta.

Perhetyöntekijöiden kertomista 18 asiakasperheestä vain kuusi oli kahden vanhemman perheitä (yhdessä isäpuoli). 11 perheessä vanhempana oli yksin äiti ja yhdessä yksin isä. Lapsia perheissä oli yhteensä 33 ja heidän ikänsä vaihtelivat vastasyntyneestä 16-vuoteen. Keskimäärin perheissä oli 1,8 lasta, joka vastaa tilastollista keskiarvoa Suomessa.

Perhetyön työskentelyt perheissä olivat suhteellisen pitkiä, vuodesta kolmeen vuoteen. Keskiarvona työskentelyn pituus yhteensä oli 19 kuukautta. Onnistuneiksi määritellyissä asiakastapauksissa työskentelyn keskiarvo oli 16 kuukautta, epäonnistuneissa 22 kuukautta. Haastateltavat korostivat näissä epäonnistuneissa tapauksissa sitä, että aikaa oli kulunut lapsen kannalta liian paljon. 18 kertomuksesta 15 kertomusta sijoittui mielestäni pitkittyneen kriisin perhetyölastensuojelun avohuollon tukitoimena kategoriaan (Heino ym. 2000, 25-27). Kolme kertomuksista sijoittui huostaanottoprosessiin, koska niissä lapset olivat sijoitettuna kodin ulkopuolelle ja perhetyö käynnistettiin lasten kotiin palauttamisen selvittämiseksi.

Haastateltavat toimivat perheissä työpareittain ja kokivat tämän erittäin tärkeäksi. Toisen työntekijän mukana olo perheen asioissa antoi mahdollisuuden pohtia perheen tilannetta ja peilata ajatuksia sekä lisäsi työssä jaksamista. Työpareittain toimiminen mahdollisti myös ”jakaantumisen” tapaamisilla eli toinen työntekijä saattoi olla lasten kanssa ja toinen keskittyä vanhempiin. Toisaalta joissakin kertomuksissa haittana mainittiin työntekijän jatkuva vaihtuminen, jolloin uusi ihminen joutui aina perehtymään alusta perheen tilanteeseen ja työskentelyn kulku häiriintyi.

”just kun joku sai vähän siit juonesta kiinni et mis nyt mennään niin taas vaihtu työntekijä” (haastattelu 4a)

Haastateltavat pohtivat perhetyön paikkaa lastensuojeluprosessissa: mihin tilanteisiin perhetyötä tarjotaan ja onko se oikein ajoitettu. Pääsääntöisesti haastateltavat kokivat, että perhetyötä tarjottiin perheille usein liian myöhään, jolloin perhetyöllä ei ollut enää mahdollisuuksia toimia.

”perhetyö tulee liian myöhään, et on jo pitkään tullu lastensuojeluilmoituksia” (haastattelu 4a)

”tehty lastensuojeluilmoitus, mutta se sitten jostain syystä oli mennyt aika pitkän aikaa ennen kun sitten tavattiin tätä perhettä et siinä oli yli kuukausi mennyt” (haastattelu 6a)

Perhetyöntekijät puhuivat asiakastapauksista hyvin tunteellisesti. Kertomuksissa kulkivat mm. nauru, itku ja suuttumus. Forsberg (2006, 40-53) nostaakin esiin myös asiakassuhteiden työntekijöissä herättämien tunteiden tärkeyden. Työntekijälläkin tulee olla lupa tunteisiin ja tunteita voidaan käyttää sosiaalityössä ikään kuin työkaluina. Ne voivat toimia tärkeässä roolissa havaintojen, järjen ja muun tiedon rinnalla. Epätoivon, epävarmuuden ja suuttumuksen ymmärtäminen ihmissuhdetyön ongelmanratkaisuprosesseihin kuuluvina tunteina, ehkäisee itseä ja asiakkaita koskevaa syyttelyä, helpottaa työn kuormittavuuden havaitsemista ja jakamista sekä nostaa esiin työhön mahdollisesti liittyvien odotusten ristiriitaisuutta ja jopa mahdottomuutta.

9.2 Arvot ja tavoitteet

Perhetyöntekijät korostivat kertomuksissaan perhetyön arvoja ja niiden vaikutusta työn tekemiseen, joten esittelen lyhyesti heidän mainitsemiaan arvoja. Tärkeimpinä arvoina haastateltavat toivat esiin ihmisen kunnioituksen ja lapsen edun. Kunnioittava työote ja perheen kohtaaminen aidosti olivat tärkeitä haastateltaville.

”lastensuojelun näkökulmasta tehään tässä postissa töitä mut et niinku yhtäläilla ihmistyötä aatellen.” (haastattelu 2b)

”ihmisenä ihmiselle oli siinä niinku eniten, tärkeintä.” (haastattelu 9b)

Ratkaisukeskeinen työote määritteli sitä, että ongelmiin pyrittiin löytämään erilaisia ratkaisuja keskittymättä etsimään ongelmille syyllisiä. Työskentelyssä keskityttiin ihmisten omiin voimavaroihin ja niiden esiintuomiseen. Tätä haastateltavat pitivät erittäin arvokkaana lähtökohtana.

Tavoitteiden asettamista pidettiin hankalana erityisesti työskentelyn aloitusvaiheessa, joten ensimmäiset tavoitteet olivat usein ”raakileita”. Näitä yleisiä työskentelyn aloitusvaiheen tavoitteita oli aineistosta löydettävissä 39 kappaletta. Yleisimmät työskentelyn aloitusvaiheessa mainitut tavoitteet olivat tilanteen kartoitus (9 kpl) ja vanhemmuuden tukeminen (12 kpl). Muita tavoitteita olivat päihteidenkäytön hallintaan saaminen (6 kpl), toiminnan löytäminen lapselle (6 kpl), arjen tukeminen (3 kpl), koulunkäynnin tukeminen (2kpl) ja tukiverkoston luominen (1 kpl). Tavoitteita muokattiin työskentelyn aikana ja ne saattoivat muuttua kokonaan toisiksi. Tavoitteet olivat usein myös limittäisiä ja vaihtelivat perheen tilanteen mukaan. Haastateltavat kertoivat työskentelyn alkuvaiheen painottuvan tilanteen kartoitukseen ja konkreettisten, pienempien tavoitteiden muotoiluun.

”jossakin hetkessä on enempi tavoitteena keinojen löytäminen sille lapselle, jossakin kohtaa se on enempi sit sen äidin, vanhemman tukeminen siinä päihteettömyydessä” (haastattelu 2a)

”ettei työntekijäkään aina tiedä mihin ne on tukemassa ihmisiä että pitää kuunnella sitä asiakasta” (haastattelu 4b)

Haastateltavien oli helpompi arvioida pienten, konkreettisten tavoitteiden toteutumista työskentelyssä (esim. lapsen koulunkäynti alkaa sujumaan) kuin isojen, abstraktien tavoitteiden (esim. vanhemmuuden tukeminen). Konkreettisten tavoitteiden muodostaminen työskentelyn aikana nähtiinkin erittäin tärkeänä ja työskentelylle suuntaa antavana. Mikäli konkreettisia tavoitteita ei saatu muodostettua, työskentely koettiin hankalana.

”ne tavoitteet on siinä työskentelyssä, arjessa mukana sillai et ne elää koko ajan et ne ei oo vaan paperilla” (haastattelu 1a)

Päihteitä koskevat tavoitteet muodostettiin usein työskentelyn aikana, vain kahdessa asiakastapauksessa päihteidenkäytön saaminen hallintaan oli jo alusta saakka tavoitteena. Työskentelyjen aloituksissa päihteidenkäytöstä oli huolta kaikissa kertomuksissa, mutta tilanteen epävarmuuden vuoksi tavoitteeksi määriteltiin tilanteen kartoitus. Vasta kartoituksen jälkeen päihteet nostettiin yhdeksi työskentelyn tavoitteeksi.

Haastateltavat korostivat rooliaan lastensuojelun perhetyöntekijänä useissa kohdissa. Rooli lastensuojelun työntekijänä toi mukanaan kontrollipainotuksen työskentelyyn. Haastateltavat kokivat olevansa perheen tukena ja pyrkivänsä auttamaan heitä muutoksen aikaansaamisessa, mutta koko ajan myös tarkkailivat tilannetta lapsen kasvun ja kehityksen kannalta.

”lastensuojelun työntekijänä siinä ollaan niin tietysti ollaan sen lapsen edun asiantuntujana että tietysti sen lapsen turvaaminen”
(haastattelu 2a)

Haastateltavat kuvasivat perhetyöntekijän roolia pääasiassa termein motivoija, kannustaja, kontrolloija, rinnalla kulkija ja tukija. Haastateltavat kokivat olevansa usein myös korvaavan vanhemman roolissa yhden vanhemman perheissä. Vastuuta perheen arjen pyörittämisestä ja ongelmien ratkaisusta jaettiin.

”käsikynkkämenetelmänä miten niinku lapsen kanssa et mitä mä nyt teen ku pinna palaa” (haastattelu 2b)

Haastateltavat korostivat myös rooliaan lapsen asioiden tulkkina, jolloin he nosivat lapsen kannalta tärkeitä asioita esiin keskusteluissa vanhemman kanssa.

9.3 Päähteet

Haastateltavat korostivat, että he eivät luokittele asiakasperheitä ”päihdeperheeksi” tai ”väkivaltaperheeksi” vaan jokainen perhe otetaan vastaan sellaiseenaan ja keskitytään juuri tämän perheen parantamismahdollisuuksiin ilman leimaavaa jaottelua. Kaikissa kertomuksissa tavoitteita oli useita, joten työskentely ei keskittynyt pelkästään päihteisiin. Haastateltavat kokivat, että aikuisella ihmisellä on oikeus tehdä valinta käyttää päihteitä ja heidän tehtävänsä ei ole toimia ”moralisoijina”.

”jos on tunne siitä, että täytyisi sitten juomalla helpottaa omaa oloaan ja lapsi on jossain hoidossa ja sitten se on se aika omaa aikaa niin sehän nyt ei taas meille kuulu” (haastattelu 3a)

Päihteidenkäyttöä käsiteltiin painottaen sen vaikutuksia lapsiin ja aikuisen vanhemmuuteen. Keskustelun lähtökohtana tämä antaa mahdollisuuden toiminnan seurausten miettimiseen, ei niinkään itse päihteidenkäytöstä keskusteluun.

”keskusteltiin että huomaako hän (äiti) sitä esimerkiksi miten se alkoholi vaikuttaa hänen kotona olemiseen ja lapsiin panostamiseen” (haastattelu 1a)

Lievemmissä päihdeongelmissa vanhempien päihteidenkäyttö pyrittiin saamaan suunnitelmallisemmaksi, jotta sen negatiiviset vaikutukset lapsiin voitiin ehkäistä. Tällöin mietittiin yhdessä vanhempien kanssa esimerkiksi viikonloppupaikkaa lapsille, jolloin aikuisilla olisi mahdollisuus viettää lapsista vapaa viikonloppu

haluamallaan tavalla. Päihteidenkäytölle pyrittiin myös löytämään vaihtoehtoisia toimintoja.

”mietittiin niitten viikonloppujen varalle niinku vaihtoehtoista toimintaa, et mitä sen juomisen tilalle” (haastattelu 6a)

”Lapselle löyty sitten se viikonloppupaikka et se siinä oli sitten kyllä yks tavote mikä saavutettiin ja joka niinku jotenki siitä äitin päihteidenkäytöstäkin pysty tulemaan suunnitelmallisempaa” (haastattelu 2b)

Vakavamman päihdeongelman ollessa kyseessä keskustelujen sisältö oli samantyyppinen, mutta haastateltavat korostivat erityisesti A-klinikan ja AA-kerhojen sekä muiden päihdehoitomuotojen merkitystä päihdeongelman hallintaan saamiseksi. Mielenkiintoista on, että kukaan haastatelluista ei maininnut erityisesti päihdeongelmaan liittyvää tukea muulle perheelle eikä Al-Anon ryhmistä mainittu kertaakaan. Hänninen (2004, 111) on todennut myös päihdeongelmaisten läheisten jäävän usein hyvin yksin ja ilman apua. Kolmessa kertomuksessa päihdeongelmaan pyrittiin vaikuttamaan myös laitoshoidojaksolla (yksi onnistuneissa kertomuksissa ja kaksi epäonnistuneissa).

Päihdeongelman liittyviä tavoitteita asetettiin siis työskentelyn alussa harvoin vaan yleisin niihin liittyvä tavoite oli tilanteen kartoittaminen. Päihteidenkäytön hallintaan saaminen mainittiin työskentelyn alkutavoitteena kuusi kertaa (kolme onnistuneissa ja kolme epäonnistuneissa). Varsinkin jos vanhempi itse ei kokenut päihteidenkäyttöään perhetyön työskentelyä aloitettaessa ongelmalliseksi, päihteitä ei tavoitteissa mainittu vaikka huolta vanhemman päihteidenkäytöstä oli.

”se päihteidenkäyttö, siinä se ei ollu mitenkään niinku ääneen sanottua, se tieto oli tullut jostakin ja eikä sitä silloin kun aloitettiin niin

ei äiti kuvannu sitä ongelmalliseksi asiaksi, kyllä sosiaalityöntekijällä oli huoli äitin päihteiden käytöstä” (haastattelu 2b)

Päihdeongelman laajuuden selvityksessä siirtyi painopiste enemmän lapsen tilanteen tarkasteluun ja sen miettimiseen, onko perhe enää perhetyöllä autettavissa vai tarvitaanko lasten sijoitusta muualle lapsen turvaamiseksi.

”se rupes näkymään se alkoholinkäyttö niin paljon et sittenhän siinä jo mietittiinkin sitä et onko ylipäänsä niitten kahen lapsen paikka” (haastattelu 1a)

9.4 Onnistunut - epäonnistunut

Haastateltavien kertomuksista hahmottelemani juoni etenee onnistuneissa kertomuksissa seuraavasti: aloituspalaverissa sovitaan perhetyön aloittamisesta ja sen yleisistä tavoitteista. Perhetyöntekijät tapaavat perheenjäseniä perheen kanssa sovitulla tavalla aluksi useammin tilanteen kartoittamiseksi ja työskentelysuhteen muodostamiseksi. Samalla muodostetaan konkreettisia tavoitteita työskentelylle. Tämän jälkeen alkaa varsinainen työskentelyvaihe, jossa aktiivisesti pyritään tilanteiden muuttamiseen. Perheen elämän muutosten tai yllättävien tapahtumien vuoksi voidaan palata takaisin kartoitusvaiheeseen.

”se oli niinku sellanen herätys et hei missä mennään” (haastattelu 5a)

Syklinen prosessi kartoitusvaiheen ja työskentelyvaiheen välillä voi vaihdella useitakin kertoja työskentelyn aikana. Työskentelyn ”epätasaiseen” etenemiseen vaikuttaa vahvasti päihteidenkäyttöön liittyvä salailu. Tilanteet aukenevat kuitenkin vähitellen ja asioiden käsittely mahdollistuu. Työskentelyssä päästään etenemään tavoitteiden asettamisesta niiden asteittaiseen toteuttamiseen. Perhetyö päätetään yhteisymmärryksessä ja suurin osa asetetuista tavoitteista on saavutettu.

Epäonnistuneiden kertomusten prosessi eroaa onnistuneista kartoitusvaiheen ja työskentelyvaiheen suhteen. Aluksi työskentelyprosessi seuraa samaa kaavaa, mutta perheen elämänmuutoksien tai yllättävien tapahtumien jälkeinen palautuminen ei ole toimivaa. Tilanteet eivät aukene samalla lailla kuin onnistuneissa työskentelyissä vaan palautuminen työskentelyyn jää kartoitusvaiheeseen eikä pääse etenemään.

”ku alko se salailukulttuuri ni tuntu et se oli ihan sama mitä me tehtiin” (haastattelu 4a)

Vaikka salailu on mukana kaikissa kertomuksissa ja päihteidenkäyttö tulee päivänvaloon yllättävien tilanteiden kautta, onnistuneissa kertomuksissa nämä yllätyksen vaikuttavat avaavan mahdollisuuden asioiden käsittelyyn avoimemmin. Epäonnistuneissa kertomuksissa näistä yllätyksistä ei kuitenkaan selvitä ja työntekijöiden yritykset saada työskentely uudelleen liikkeelle torjutaan hyvinkin hienovaraisesti (tapaamisia perutaan, keskusteluyhteys on näennäinen). Epäonnistuneissa kertomuksissa perhetyön päättäminen ei ole kaikkia osapuolia tyydyttävä ratkaisu tai perheen tilanne ei ollut selkeä.

Onnistuneiden ja epäonnistuneiden kertomusten aloitustavoitteiden ei voi arvioida merkitsevästi eroavan toisistaan. Eroa löytyy kuitenkin tarkastellessa vanhemmuuden tukeminen-tavoitteen painotuksia. Vanhemmuuden tukeminen yleisenä tavoitteena oli mukana kuudessa epäonnistuneeksi määritellyssä kertomuksessa ja kuudessa onnistuneeksi määritellyssä. Epäonnistuneissa vanhemmuuden tukemistavoite painottuu perheen rooleihin: vanhemman ja lapsen roolien täsmentämiseen ja sukupolvien roolijaon palauttamiseen (4 kpl epäonnistuneissa, 0 kpl onnistuneissa). Tämä voi viitata siihen, että epäonnistuneiksi määriteltyjen kertomusten aloitustilanne oli hankalampi. Päihteidenkäyttö oli jo johtanut sukupolvisuhteiden vääristymiseen ja auttamistilanne oli mutkikkaampi.

Useat haastateltavat kertoivat pohtineensa mitä epäonnistuneella ja onnistuneella asiakastapauksella oli tarkoitettu. Yksi haastateltava oli päätenyt siihen,

että tarkoitus oli kertoa yksi tapaus, jossa päihteidenkäyttö oli saatu päättymään ja toinen, jossa niin ei ollut tapahtunut. Tällöin haastateltava ei ollut valinnut tapauksia sen mukaan, olivatko ne hänestä onnistuneita ja epäonnistuneita vaan oli tehnyt valinnan sen perusteella, mitä arvioi haastattelijan haluavan. Palaan myöhemmin pohtimaan oliko haastattelupyyntöni määrittely ollut liian tulkinnanvarainen.

Kaikissa haastateltavien onnistuneiksi määrittämässä työskentelyissä lopputulos oli, että lapsi/lapset jatkoivat asumista kotona. Perheen tilanne oli haastateltavien mielestä saatu vakiinnutettua niin, ettei työskentelylle katsottu olevan enää tarvetta. Työskentelyn koettiin olevan kaikkien osapuolien suhteen onnistunutta ja kaikki olivat tyytyväisiä:

”kauheen luottavaisin mielin se silleen jätettiin” (haastattelu 8b)

”kaikki ihan tyytyväisin mielin kyllä lopetettiin” (haastattelu 2b)

Onko perhetyön onnistunut tulos siis sama kuin lastensuojelun avohuollon virallinen tavoite eli tukea perhettä niin, että arki jatkuu kotona? Perehtyminen epäonnistuneiksi määritelyihin kertomuksiin avaa kuitenkin laajemman kuvan onnistuneen työskentelyn määrittelyyn. Haastateltavien epäonnistuneiksi määrittelemissä kertomuksissa lopputulos oli kuudessa myös lapsen jääminen kotiin. Tällöin perheen pysymistä yhdessä ei kuitenkaan pidetty onnistuneena lopputuloksena vaan huoli lapsesta oli konstruoinnin ratkaisevin tekijä.

Tom Arnkil, Esa Eriksson ja Peppi Saikku (1998) ovat luoneet lastensuojeluun kahdeksan vyöhykettä käsittävän mallin, ns. huolen harmaan vyöhykkeen. Ensimmäisessä vyöhykkeessä lapsesta ei ole lainkaan huolta, viimeisessä eli kahdeksannessa vyöhykkeessä lapsi on otettu huostaan. Vyöhykkeet neljä ja viisi muodostavat harmaan vyöhykkeen, jossa huoli lapsesta kasvaa. Mallin kehittäjät muistuttavat, että huoli on aina jonkun kokemaa eli subjektiivista ja siksi olisi tärkeä tarkastella sitä, miten ammattilaiset kokevat huolta. Perhetyöntekijöi-

den epäonnistuneiksi määrittelemät asiakaskertomukset, joissa lapsi jäi kotiin, voidaan katsoa sijoittuvan mallin harmaille vyöhykkeille. Lapsen tilanteesta jäi työntekijöille huoli, mutta se ei ollut esim. huostaanoton kannalta riittävä. Lapsen tilanteesta ilmaistiin epävarmuutta tai jopa varmuutta siitä, ettei lapsen tilanne ollut hyvä:

”nyt ei oo kaikki kohallaan, mut et ku miten siihen voi puuttua”
(haastattelu 4a)

”miten musertavaa se sen lapsen yksinäisyys on et se niinku jäi jotenkin vaivaamaan” (haastattelu 5a)

”mä katson sen epäonnistuneeks sen takia, et niitten lasten elämä tai niitten kasvu ja kehitys vaarantuu tismalleen entisen lailla, et ne on semmoset lapset, jotka ois pitänyt sijoittaa” (haastattelu 6a)

Onnistunutta ja epäonnistunutta työskentelyä hahmotettiin siis pääasiassa lapsen ja hänen tilanteensa kautta. Vain yhdessä tapauksessa kertomus oli luokiteltu epäonnistuneeksi, koska äiti ei ollut tyytyväinen lopputulokseen. Tällöinkin haastateltava toi esiin, että työskentely oli lapsen kannalta onnistunut, koska lapsen tilanne saatiin rauhoitettua. Kahdessa muussa lapsen sijoitukseen päättyneessä kertomuksessa haastateltavat määrittelivät työskentelyn epäonnistuneeksi, koska perhetyöllä ei saavutettu sille asetettuja tavoitteita. Kuitenkin näissäkin tapauksissa haastateltavat korostivat sitä, että sijoituksella turvattiin lapsen tilanne ja tätä pidettiin onnistuneena.

9.5 Työskentelyn onnistumista tukevia piirteitä

Haastateltavat toivat esiin monia työskentelyn onnistumiseen vaikuttavia asioita. Näitä olivat asiakkaan sitoutuminen, luottamus, verkoston kokoaminen, yhteistyö ja työskentelyn oikea ajoitus. Tärkeimpinä niistä olivat asiakkaiden sitoutu-

minen ja luottamuksen saaminen. Näihin katsottiin voitavan vaikuttaa omalla työskentelyotteella, jonka tuli olla asiakasta kunnioittava ja avoin.

”tärkeintä että sen perheen saa sitoutettua siihen työskentelyyn ja niinku että saa perheen motivoitumaan siihen omaan työskentelyyn” (haastattelu 1a)

”se oli aika ratkaisevaa et sitä ihmistä kunnioitettiin semmosena kun se on” (haastattelu 5b)

Luottamuksen rakentumiseen haastateltavat kokivat voivansa vaikuttaa olemalla itse luotettava. Sanotut ja luvatut asiat tuli pitää ja sitä kautta asiakkaat saattoivat luottaa työntekijään.

”ne luotti sitten mun sanaani siitä tai mä sanoin niin sen mä pidin” (haastattelu 9b)

”työntekijänä semmosen työskentelytilan luomista, jossa sen ihmisen on turvallista ottaa apua vastaan.” (haastattelu 2a)

Verkoston muodostaminen oli yksi tärkeä piirre. Haastateltavat korostivat sekä viranomaisverkoston että läheisten ihmisten saamista yhteistyöhön. Kuitenkin tukiverkoston luominen mainittiin vain yhdessä kertomuksessa erityisenä tavoitteena työskentelyä aloitettaessa.

”turhaa olis yksinään jokaisen työskennellä et kyllä se et kun se toimii se työ yhdessä niin kylhän se on, mä uskon et paljon nopeemmin saadaan tuloksia plus sitten pysyvämpiä” (haastattelu 1b)

Yhteistyö saattoi kuitenkin olla myös työskentelyä ja lapsen tilannetta vaikeuttavaa. Haastateltavat kokivat joissakin työskentelyissä vaikeutena sen, että he

eivät voineet tehdä päätöksiä jatkotyöskentelystä vaan valta oli sosiaalityöntekijällä.

”sosiaalityöntekijä taholta niinku semmosta sanotaan, että asioiden pitkittämistä, et tuota ehkä ois niinku aikasemmilla toimenpiteillä jo siellä vaiheessa ni voinu vaikuttaa” (haastattelu 7a)

Työskentelyn oikea ajoitus edesauttoi haastateltavien mielestä työskentelyä. Oikea-aikainen työskentelyn ajoitus helpotti asiakkaiden sitoutumista työskentelyyn, koska he saivat apua kokiessaan tarvitsevansa tukea. Palvelun saamisen odottaminen saattoi johtaa avuntarpeen ohimeneeseen ja työskentelyn väärään ajoitukseen.

”luulen, et ois voinu olla erilainen tilanne, jos ei heti silloin turvakodilta ois otettu yhteyttä” (haastattelu 4b)

9.6 Lapsien osallisuus työskentelyssä

Lapsien ja nuorten osallisuutta perhetyön työskentelyssä kartoittaessani jakaantui aineisto selkeästi lasten iän suhteen. Alle kouluikäisten lasten kanssa ei mainittu erityistä työskentelyä lainkaan. Nämä nuoret lapset olivat ikään kuin työskentelyn taustalla. Kertomuksissa perhetyöntekijät korostivat heidänkin kohdallaan lapsen tarpeita ja vanhemmuutta, mutta nämä keskustelut käytiin pääasiassa vain vanhempien kanssa.

”työpari meni lasten kanssa hiekkalaatikolle niin pystyttiin hyvin keskustelemaan äitin kanssa” (haastattelu 9a)

Vanhemmat lapset olivat kuitenkin usein mukana näissä keskusteluissa ja heidän osallistumisensa työskentelyyn oli näkyvämpää:

”lapsetki oli mukana niissä keskusteluissa” (haastattelu 7b)

Haastateltavat miettivät myös päihteisiin keskittyvän työskentelyn tulosten näkyvyyttä lapselle:

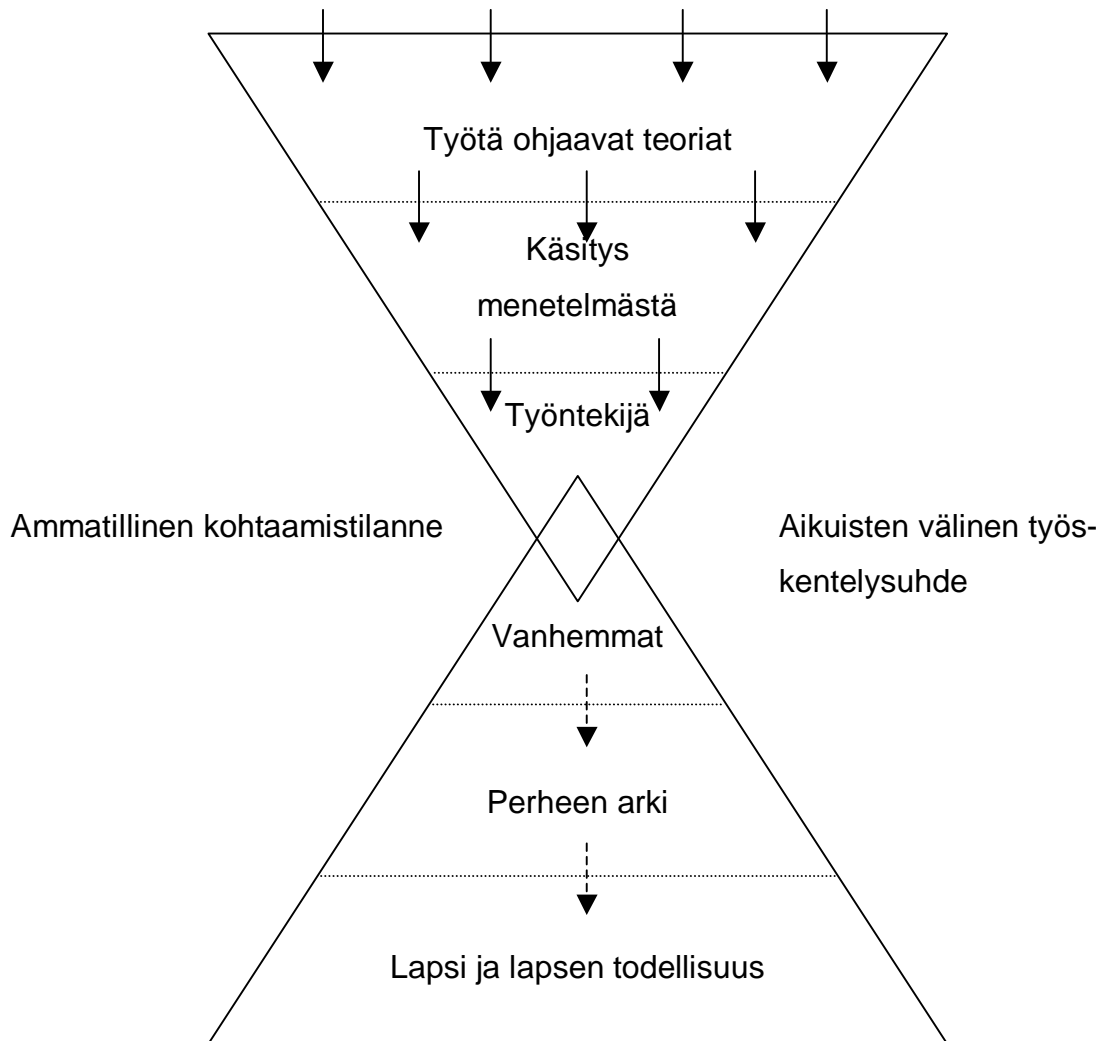
”kun keskustellaan jostain alkoholinkäytöstä niin kylhän se sillä tavalla ehkä lapselle on näkymätöntä ne tulokset koska se on aika hidastakin joltain osin” (haastattelu 1b)

Lasten osallistumiseen työskentelyssä vaikutti myös työntekijöiden arvio kyseisen lapsen avun tarpeesta. Mikäli lapsi ei oireillut perheen tilanteen vuoksi, ei häneen kohdistettu erityistä työskentelyä.

”nuorin tyttö, joka oli silloin 8-vuotias niin siinä ei silloin näkynyt oikeestaan tai et hänellä ei ollu mitään semmosta tarvetta” (haastattelu 1a)

”ne oli ihan ok ne muksut ni ei sitten niinku kauheesti lähetty sitä veivaamaan heidän kanssaan” (haastattelu 7b)

Hurtig (2003, 37-39) hahmotteli tutkimuksessaan lapsen paikan rakentumisessa perhetyössä ”tihkuvan auttamisen” -mallin. Malli rakentuu kolmen oletuksen vaaraan: lasten ongelmat ja avuntarpeet ovat yhteydessä vanhempiin ja perheeseen, lasten auttamisen toteuttaminen on tarkoituksenmukaisinta vanhempia auttamalla ja lapsikin hyötyy vanhempien hyötyessä. Usein tieto lapsista on suodattunutta, vanhempien ja ammattilaisten kohtaamistilanteissa luomaa.

Kuvio 2. Tihkuvan auttamisen-malli

Kyseinen malli sopii kuvaamaan perhetyöntekijöiden konstruktioista tehtyä lapsen aseman analyysia alle kouluikäisten lasten osalta.

Vanhempien lasten ja nuorten kanssa tehtiin enemmän asioita ja keskusteltiin myös ilman vanhempia. Toiminnallisuuden kautta luotiin kontaktia lapsiin ja saatiin näin luonteva keskustelumahdollisuus.

”tyttöjen kanssa oikeestaan se oli aika pitkältä ihan sellasta keskustelua, mut käytiin me sit tietysti välillä harrastamassa ja tota autet-

tiin läksyissä ja leivottiin, tehtiin ihan sellasia perheen normaaleita askareita.” (haastattelu 4a)

”tommosen teinin kanssa niin se on paljon uskottavampaa se seurustelu kun sä hikoilet sen kaa siellä saunan lauteilla tai aerobicissa” (haastattelu 6b)

Haastateltavat kokivat pääasiassa suhteen luomisen pienempiin lapsiin olevan helpompaa kuin teini-ikäisiin. Toisaalta aineiston perusteella varsinaista työskentelyä kohdistettiin enemmän nuoriin kuin pienempiin lapsiin.

”hirveen helppoahan se noitten pienten lasten kanssa on se suhde luoda kun ne on niin välittömiä ja niitten maailmaan pääsee kuitenkin niin helposti mukaan” (haastattelu 3b)

”(teinit) ne on hirveen hyviä testaamaan sitä, et onko se pelkkää puhetta, et kun siin just otetaan irtiotta aikuisista ja kyseenalaistetaan kaikkia” (haastattelu 6b)

Mikäli lapsen tai nuoren tilanne arvioitiin akuutiksi, olivat he enemmän mukana työskentelyssä. Heille pyrittiin rakentamaan omaa turvaverkkoa ja toimintamalleja ongelmallisiin tilanteisiin.

”tämmösiä reittejä mitä hän voi tehdä ihan konkreettisesti silloin kun on sellain tilanne kotona et ei voi jäädä sinne, esimerkiks mihin hän voi mennä ja mihin soittaa” (haastattelu 2a)

Lasten ja nuorten osalta koulu oli tärkeä asia, johon myös perhetyön työskentelyssä paneuduttiin tarvittaessa. Haastateltavat kertoivat osallistuneensa mm. lasten koulunkäyntiä koskeviin palavereihin koululla. Tällöin he toivat usein esiin olleensa paikalla lähinnä vanhemman tukena, auttamassa häntä lapsen asioiden hoidossa ja vahvistamassa aikuisen roolia perheen vastuunkantajana.

Lapsiin suoraan kohdistuvat työskentelyn tavoitteet olivat siis juuri koulunkäynnin sujuvuuden tukeminen (2 kpl) ja toiminnan löytäminen lapsille (6 kpl). Haastateltavat kartoittivat lasten kanssa eri harrastusmahdollisuuksia ja kävivät heidän kanssaan esim. tutustumassa uimahalliin. Tällaisen työskentelyn voi katsoa kohdistuneen suoraan lapseen ja hänen arkeensa. Suoraan lapsiin kohdistuvia tavoitteita oli kuitenkin vähäinen määrä kaikista kertomuksista löytyneistä tavoitteista (tavoitteita yhteensä 39 kappaletta, 8 kappaletta suoraan lapsiin kohdistuvia).

Lopputulosta arvioidessaan haastateltavat esittivät eniten epävarmuutta arvioidessaan lasten tyytyväisyyttä lopputulokseen. Vanhempien mielipide työskentelystä ilmaistiin suhteellisen varmana, mutta lapsen mielipidettä arvioitaessa haastateltava käyttivät enemmän ”kai”, ”ehkä” ja ”luultavasti” ilmauksia.

”ehkä lapset oli vähän pelokkaita, mietti sitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.” (haastattelu 4a)

”ehkä se poika oli tyytyväinen siihen et joku oli tsekannu sen isän tilannetta” (haastattelu 5b)

Haastateltavat kokivat siten vaikeampana arvioida lasten ja nuorten mielipidettä työskentelystä ja sen päättymisestä. Nuorempien ja vanhempien lasten mielipiteen arvioinnissa ei ollut eroa.

10. Pohdintaa

Arvioitaessa työskentelyn onnistumista ja epäonnistumista on tärkeää kysyä kenen näkökulmasta tilannetta arvioidaan. Onnistunut ja epäonnistunut ovat myös vahvoja ilmauksia, koska usein työskentelyssä on ollut sekä onnistuneita osia että epäonnistuneita. Tutkimukseni edetessä mietin olisiko tutkimuspyynnössä tullut korostaa enemmän haastateltavan oikeutta määritellä onnistuminen ja epäonnistuminen. Toisaalta olisin voinut pyytää valitsemaan lapsen kannalta onnistuneen ja epäonnistuneen asiakastapauksen, mutta tämä olisi mielestäni johdattanut haastateltavia liikaa. Haastateltavat kertoivat miettineensä pitkään mitkä asiakastapauksensa valitsisivat. Valta määritellä onnistunutta ja epäonnistunutta ei ollut helppoa, mutta suurin osa oli kuitenkin tehnyt valinnan itsenäisesti. Vain yksi haastateltava kertoi valinneensa tapaukset sen mukaan, olisiko päihteidenkäyttö saatu päättymään. Koska tutkimukseni keskittyi perhetyöntekijöiden konstruktioihin onnistuneesta ja epäonnistuneesta asiakastapauksesta, olisi tarkempi määrittely kaventanut aineistoa ja siksi olen tyytyväinen siitä, etten määritellyt onnistunutta ja epäonnistunutta tarkemmin.

Tutkimukseni aineisto koostuu siis perhetyöntekijöiden onnistuneeksi ja epäonnistuneeksi määrittämistä asiakaskertomuksista. Työntekijät ovat tehneet tulkin-taa onnistumisesta ja epäonnistumisesta valitessaan kertomukset. Onnistumisen määrittäminen oli helpompaa ja onnistumiskertomukset muodostivat yhtenäisen kokonaisuuden. Onnistuneiden kertomusten valinta noudatti perhetyön tavoitetta lastensuojelun avohuollon tukitoimena eli perhettä tuettiin niin, että perheen kokonaisuus säilyi. Epäonnistuneet kertomukset vaativat sekä kertojaltaan että tulkitsijaltaan enemmän. Näkökulmien vaihtelua ja siten onnistumisen-epäonnistumisen- rajan häilyvyys tulivat selkeämmin esiin. Epäonnistuneissa kertomuksissa korostettiin enemmän lastensuojelun ”punaista lankaa” eli lapsen etua ja huoli oli määrittelyn tärkeä konstruoija. Tutkimukseni pohjautuu sosiaali- seen konstruktioismiin, joten en etsi ”ehdotonta totuutta”, koska sellaista ei ole. Tutkimukseni keskittyy perhetyöntekijöiden ajatuksiin työskentelystään sekä sen onnistumisista ja epäonnistumisista. Näitä asioita olen lähestynyt perhetyönteki-

jöiden 18 kertomuksen kautta. Kertomukset rakentuvat sekä faktatiedoista, että haastateltavien tekemistä konstruktioista.

Lastensuojelussa laatua ja onnistumista on vaikea mitata asiakastyytyväisyyden perusteella. Joskus tyytyväisyyden ja tuloksen suhde voi olla jopa päinvastainen. (Hurtig 2003, 186). Jälleen ratkaisevaa on se, kuka määrittelee mikä on tavoiteltu tulos, johon tyytyväisyyttä verrataan. Lapsen huostaanotto voi olla työntekijän mielestä hyvä tulos, koska tavoitteena on ollut lapsen turvaaminen. Vanhemman mielestä tämä tulos voi olla erittäin huono, jos hänen tavoitteenaan on ollut lapsen pitäminen kotona.

Lastensuojelun tavoitteena on puuttua perheessä ilmeneviin ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhaisen puuttumisen ideologia, lapsen etu sekä lapsen ensisijaisuus korostuvat lain säädännössä ja ammattilaisten puheissa. (Hurtig 2003, 69-72.) Kuitenkin tässäkin tutkimuksessa lastensuojelun prosessien voi katsoa etenevät hitaasti. Perhetyön työskentelysuhteet olivat pitkiä erityisesti lopulta epäonnistuneiksi määritellyissä asiakassuhteissa.

Päihteitä käyttävän aikuisen kyvyt selviytyä ongelmatilanteista ovat suuremmat kuin hänen kanssaan elävän lapsen ja siksi lasta olisi autettava ensin (Peltoniemi 2003b, 53). Aineistosta oli mahdollista löytää suoraan lapseen kohdistuvia ja häntä välittömästi auttavia tekijöitä (esim. turvaobjektit), mutta työskentely kohdistui kuitenkin eniten vanhempiin. Toisaalta, koska vanhemmalla on ongelmallista päihteidenkäyttöä, painottuu työskentely jossakin määrin pakostakin tähän vanhempaan. Pelkästään lapseen kohdistuva työskentely ei tällöin olisi myöskään kestävä ratkaisu. Vanhemman ja lapsen saaminen rinnakkain työskentelyn keskiöön on haastavaa, mutta tarpeellista.

Perhetyön voi arvioida tuovan lasten elämään erilaisia päihdeongelman läheisiä päihteidenkäytön haitoilta suojaavia tekijöitä. Perhetyö pyrkii saamaan perhe-elämän toimivammaksi, voi tarjota sosiaalista tukea ja työntekijä voi olla myös tarpeellinen vakaa aikuinen lapsille. Vaikka varsinainen päihdeongelma ei työs-

kentelyn avulla poistuisikaan, voi työskentelystä silti olla positiivisia seurauksia läheisten elämään.

Hurtig (1999, 60) tutki lastensuojelun perhekuntoutusta ja löysi viisi kuvaavaa piirrettä, jotka soveltuvat myös tähän aineistoon. Leimallisina piirre oli tilanteiden vaikeus. Monien ongelmien kasaantuminen samaan perheeseen vaatii pitempää työskentelyä ja erilaisien työmuotojen yhdistämistä. Tässäkin tutkimuksessa haastateltavien esittämät kertomukset olivat kaikki sellaisia, ettei niitä voinut sijoittaa ehkäisevän työn puolelle ja yhteistyöverkoston kokoaminen oli tärkeää.

Toinen Hurtigin esiin nostama piirre oli tilanteiden vaikeus lähettävästä tahosta huolimatta. Hurtigin tutkimuksessa lähettävä taho ei ollut välttämättä lastensuojelu ja tämän vuoksi hän esittää, ettei lastensuojeluasiakkuus välttämättä synny niinkään lasten tarpeista vaan ympäristön herkkyydestä reagoida perheen poikkeavuuteen. (emt., 60) Omassa tutkimuksessani kaikki perhetyöhön ohjatut perheet olivat lastensuojeluasiakkuudessa, koska perhetyö aloitetaan vain sosiaalityöntekijän päätöksellä. Kuitenkin perheiden tilanteiden vaikeus ja ongelmien pitkäaikaisuus viittaavat siihen, että lastensuojeluasiakkuus ja perhetyö on aloitettu suhteellisen myöhään.

Kolmas huomioitava piirre (Hurtig 1999, 60) oli tavoitteiden ja odotusten erilaisuus. Lähettävän tahon ja perheen toiveet kuntoutusjaksolle olivat hyvin erilaisia. Lähettävä taho toivoi usein havahtumista ja selkeää muutosta nykytilanteeseen, heidän ilmaisemansa tavoitteet saattoivat olla epäsuorasti ilmaistuja tai yleisluonteisia. Perheiden ilmaisemat tavoitteet taas liittyivät tekemiseen, lepoon ja rentoutumiseen, eivät laajemmin oman elämäntilanteen ja sen ehtojen muuttamiseen. Omassa tutkimuksessani oli havaittavissa samankaltainen asetelma. Työskentelyn alussa yhteispalaverissa sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa määritellyt tavoitteet olivat usein laajoja ja abstrakteja. Perhetyöntekijät pyrkivät työskentelyn kartoitusvaiheessa pilkkomaan näitä tavoitteita ja kartoittamaan muitakin tavoitemahdollisuuksia.

Tuloksellisuuden osoittamisen pulmallisuus on Hurtigin mainitsema neljäs piirre. Hän korostaa, että tuloksellisuuden tarkastelun on tapahduttava tilanteen ja perheen lähtökohdista. Eri perheet hyötyvät palvelusta eri tavoin ja erilaisten hyötyjen tutkimiseen tulisi kiinnittää huomiota. Tulokset voivat olla kovien kriteerien valossa vaatimattomia, mutta silti perheelle itselleen merkityksellisiä. Tässä tutkimuksessa tuloksellisuutta on lähestytty perhetyöntekijöiden kokeman tuloksellisuuden kautta. Mielenkiintoista olisikin tutkia kokivatko perheenjäsenet saaneensa hyötyä perhetyön työskentelystä ja eroaisivatko heidän näkemyksensä perhetyöntekijöiden näkemyksestä. Perhetyön tuloksellisuuden arviointia määrittää ratkaisevasti se mistä näkökulmasta toimintaa tarkastellaan ja keneltä asiaa kysytään, koska toimijoiden tavoitteet voivat olla erilaisia.

Viides tyypillinen kuntoutusjaksoihin liittyvä piirre oli lasten osallistumisen problemaattisuus. Lasten tilannetta, jaksamista ja heidän odotuksiaan sekä tavoitteitaan ei erotettu vanhempien tavoitteista. Lapset eivät silti olleet näkymättömiä vaan heidän toiminnan, kokemisen ja elämyksellisyyden tarpeitaan kuultiin jakson aikana ja heidät kohdattiin arvostavasti. (Hurtig 1999, 61) Perhetyöntekijöiden kertomuksista oli mahdollista löytää myös suoraan lapseen kohdistuvia tavoitteita, tosin vähemmän kuin vanhempaan kohdistuvia. Osaksi siis lapsilla oli työskentelyssä omia tavoitteita vaikka suurin osa tavoitteista oli heihin välillisesti kohdistuvia.

Lapsen asemaa on pyritty uuden lastensuojelulain avulla vahvistamaan oman asiansa käsittelyssä. Monien tutkimusten ja selvitysten mukaan lapset ovat jääneet syrjään ja lapsen aseman vahvistaminen on siten ensiarvoisen tärkeää. Lain hyvien tavoitteiden siirtyminen käytäntöön voi kuitenkin viedä aikaa ja vaatii lisäresursointia onnistuakseen käytännössä. Lapsen näkökulman korostamisen uhkana voidaan nähdä lapsen mieltäminen itseriittoiseksi pikkuaikuiseksi, joka ei tarvitse aikuisen suojelua vaan on omatoiminen (Törrönen 2001, 131-132). Lapsen aseman vahvistaminen ei siis saa johtaa siihen, että myös vastuu jää lapselle. Hurtig (1999, 74) toteaaakin, ettei lapsen etu toteudu yksioikoisesti lasta kuullen vaan monipuolisesti erilaista tietoa yhdistellen ja arvioiden.

Haastateltavat kertoivat tuovansa vanhemmille keskusteluissa lasta vahvasti esiin ja kokivat olevansa lapsen tulkkeja. Haastateltavat keskittyivät käsittelemään päihteitä lapsen kautta nostoen esiin päihteiden käytön vaikutukset lapseen ja miten lapsi sen kokee. Erityisesti pienten lasten kanssa asiaa ei käsitelty paljoakaan, joten lapsen kokemuksista keskustelun pohjana on tällöin ollut yleinen tieto päihteidenkäytön vaikutuksista lapsen elämään. Vanhemmat lapset saivat äänensä paremmin kuuluville ja olivat tiiviimmin mukana työskentelyssä. Tärkeinä lapsen osallisuuteen vaikuttavina tekijöinä nousivat esiin lapsen ikä sekä työntekijän arvio lapsen suorasta avuntarpeesta. Lapsen ikä oli myös Kääriäisen (2006, 65) tutkimuksessa keskeisin kriteeri sille miten lapsi tuli kirjatuksi lastensuojelun asiakirjoihin.

Perhetyöllä voidaan katsoa olevan mainiot edellytykset lapsilähtöiseen työskentelyyn. Perhetyö on osa lastensuojelua, mutta sillä ei ole niin institutionaalisia rakenteita kuin esimerkiksi sosiaalityöllä. Työskentelyn painottuminen kotiin on huomattava etu, koska tällöin työntekijöillä on mahdollisuus luoda suhdetta lapseen lapsen ”omalla maaperällä”. Perhetyön pitkäkestoisuus antaa myös kestävämmän pohjan suhteen luomiselle kuin esimerkiksi tunnin tapaaminen toimistolla sosiaalityöntekijän vastaanotolla.

Uusi lastensuojelulaki pyrkii sitomaan päättävän sosiaalityöntekijän lähemmin asiakasperheen tilanteen selvittelyyn. Tämä on hyvä asia, kunhan tavoite huomioidaan myös resursseista päätettäessä ja sille luodaan realistiset toteutumismahdollisuudet. Sosiaalityöntekijän rooli korostui myös haastateltavien erityisesti epäonnistuneiksi määritellyissä kertomuksissa, koska hän on päättävä taho. Sosiaalityöntekijällä toivotaan olevan aikaa myös perhetyössä olevien perheiden asioiden pohtimiseen ja ratkaisujen miettimiseen. Perhetyöntekijöiden työ on vaativaa ja raskasta, mutta haastateltavat toivat esiin myös sen palkitsevuutta. Onnistuneita kertomuksia kerrottiin aidolla ilolla ja kaikista haastatelluista välittyi vahva sitoutuminen työhön ja lasten elämän parantamiseen.

Lapsen nostamisesta oman elämänsä keskiöön on keskusteltu jo pitkään ja tahotilla asian muuttamiselle on varmasti olemassa myös lastensuojelussa. Omasa tutkimuksessani halusin osallistua tähän keskusteluun ja luoda kuvaa lapsen osallisuudesta perhetyöntekijöiden kertomusten kautta. Tämän tavan valitessani en ole kuitenkaan itse antanut lapsille mahdollisuutta ilmaista omaa mielipidettään. Mielenkiintoista olisikin tutkia perhetyötä lasten näkökulmasta tutkimalla suoraan lapsien mielipidettä perhetyöstä ja siitä mikä heidän mielestään on onnistunutta perhetyötä.

Lähteet

Anis, M. (2006) Maahanmuuttajalapsen ja –nuoren lastensuojelun asiakkaina. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia PS-kustannus, Jyväskylä, 69-96.

Antikainen, M. (1997) Lapsen etu sosiaalityössä. Kuopion yliopistollisen opetus-sosiaalikeskuksen julkaisuja 2/1997. Yliopistollinen opetussosiaalikeskus, Kuopio.

Arksey, H. & Knight, P. (1999) Interviewing for Social Scientists. An Introductory Resource with Examples. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Arnkil, T., Eriksson, E. & Saikku, P. (1998) Huolen harmaa vyöhyke. Dialogi 7, 7-11.

Bardy, M. (2002) Lähtökohdat, rakenne ja rajoitukset. Teoksessa M. Bardy, M. Salmi & T. Heino (toim.) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes, Raportteja 263, Saarijärvi, 19-23.

Berg, I. (1991) Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Helsinki.

Burr, V. (1995) An Introduction to Social Constructionism. Routledge, London, New York.

Butler, I. & Williamson, H. (1994) Children speak. Children, Trauma and Social Work. Longman Information and Reference, Essex.

Cheetman, J., Fuller, R., McIvor G, & Petch, A. (1992) *Evaluating Social Work Effectiveness*. Open University Press, Buckingham.

Coffey, A. & Atkinson, P. (1996) *Making sense on qualitative data. Complementary research strategies* . Sage, Thousand Oaks.

Cork, R. M. (1970) *Unohdetut lapset. A-klinikkasäätiö, Hämeenlinna*.

Dunst, C.J., Johanson, C., Trivette, C.M. & Hamby, D. (1991) Family-oriented early intervention policies and practices: Family-centered or not? *Exceptional Children* 58 (2), 115-126.

Eriksson, E. & Arnkil, T. (2005) *Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60*. Stakes, Saarijärvi.

Erkolahti, R., Manelius, P., Salminen, T., Lahti, T., Salmi, L., Savolainen, J. & Lahtinen, E. (2000) Lapsi ja psyykkisesti sairias vanhempi – kuka kuulee lasta? *Suomen lääkirilehti* 47/2000, 4861-4864.

Ervast, S-A. & Tulensalo, H. (2006) *Kohtaavaa lastensuojelua. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 8/2006*, Helsinki.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino*, Tampere.

Eskonen, I., Korpinen, J. & Raitakari, S. (2006) *Vallan määrittämät lapsi- ja asi-antuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus, Jyväskylä, 21-44.*

Forsberg, H. (1994) Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalityössä. Stakes, tutkimuksia 42, Helsinki.

Forsberg, H. (2006) Tunteet työssä – esimerkkinä sosiaalityönä tehtävä ihmis-suhdetyö. Teoksessa K. Määttä (toim.) Tunteiden rakkaus ja rikkaus. Avaimia tunteiden tulkintaan. Finn Lectura, Helsinki.

Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-Kustannus, Jyväskylä, 5-18.

Forssén, K. (1993) Suojaverkon lapsiperheet. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia A:2, Turun yliopisto, Turku.

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. (2000) Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 14/2000, Helsinki.

Heino, T. (2002) Psykososiaalisten palveluiden hajaannuksen aika. M. Bardy, M. Salmi & T. Heino (toim.) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes, Raportteja 263, Saarijärvi, 82-96.

Helminen, J. (1995) Lastensuojelun lainsäädännölliset puitteet. Teoksessa P. Virtanen (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. WSOY, Juva, 16-49.

Hill, M. (2006) Children's voices on ways of having a voice. Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation. *Childhood*, volume 13 (1), 69-89.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P (1997) Tutki ja kirjoita. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.

Holmberg, T. (2003) Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 48, Helsinki.

Holmila, M. (2003) Läheisen ratkaisut. Teoksessa M. Holmila & J. Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 79-95.

Hurtig, J. (1999) Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin Yliopistopaino, Rovaniemi.

Hurtig, J. (2003) Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

<http://info.stakes.fi/alkoholiohjelma/FI/ajankohtaista/mitenalkoholinkulutus.htm>
(luettu 1.6.2009)

Hänninen, V. (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tampereensis 696. Tampereen yliopisto, Tampere.

Hänninen, V. (2004) Omaiskertomusten opettamaa. Teoksessa A. Koski-Jännes & V. Hänninen (toim.) Läheiseni on päihdeongelmainen. Kirjapaja Oy, Helsinki, 104-113.

Itäpuisto, M. (2003) Vanhemman alkoholiongelma, lasten ongelma. Teoksessa M. Holmila & J. Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 31-51.

Jamrozik, A. & Nocella, L. (1998) The sociology of social problems. Theoretical perspectives and methods on intervention. University Press, Cambridge.

Johansson, S. & Kokkonen, S. (1992) Alkoholiperheen lapsi lastensuojelun sosiaalityössä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 10, Helsinki.

Juhila, K. (2000) Neuvot ja pulmat lastensuojelukeskusteluissa. Teoksessa A. Jokinen & E. Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 105-129.

Järventie, I. (1999) Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalveluiden käytöstä Helsingissä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 6, Helsinki.

Kananoja, A. ja Turunen, M.-M. (1996) Dokumentoitu lapsi – Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Aiheita 4/1996. Helsinki. Stakes, 7-71.

Kartovaara, L. (2007) Lapsiperheiden kehitys. Teoksessa Suomalainen lapsi 2007, Tilastokeskus, Stakes, Edita Prima Oy, Helsinki, 31-45.

Kuusela, P. (2002) Sosiaalipsykologian maailmanhypoteesit. Tieteenalan historia ja sosiaalisen konstruktionismin muodot. Unipress Oy, Kuopio.

Kääriäinen, A. (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Koh- taamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus, Jyväskylä, 45-67.

Lasten ja nuorten hyvinvointi Lahdessa vuosina 2000-2004. Lahden kaupungin lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurantatyöryhmä 26.9.2005
<http://www.lahti.fi/www/images.nsf/files/ECEE4860EB46A3D7C225712D00467>

020/\$file/lasten%20ja%20nuorten%20hyvinvointia%20Lahdessa%202000-2004.pdf (Luettu 9.2.2009).

Lastensuojelulain kokonaisuudistuksen muistio (2006). Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä 2006:25. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Lastensuojelulaki 1983/683

Lastensuojelulaki 417/2007

Loseke, D. (2003) Thinking about social problems. An introduction to constructionist perspectives. Aldine de Gruyter, New York.

Mikkola, M. & Helminen, J. (1994) Lastensuojelu. Legisactio Oy, Jyväskylä.

Miles, M.B & Huberman, A.M. (1994) Qualitative data analysis. Sage, California.

Munttila, M-L. (2002) Perheterapeutti kenttätöissä. Teoksessa H. Niemi (toim.) Mitä on Alvari-perhetyö. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 32. Nykypaino Oy, Helsinki, 103-116.

Niemi, H. (2002) Mitä kuuluu perheille. Teoksessa H. Niemi (toim.) Mitä on Alvari-perhetyö. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 32. Nykypaino Oy, Helsinki, 31-45.

Nikander, P. (1997) Diskursiivinen käänne (sosiaali)psykologiassa. Psykologia 32: 404-414.

Nätkin, R. & Vuori J. (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Vastapaino, Tampere, 7-38.

Parton, N. & O'Byrne, P. (2000) *Constructive social work. Towards a new practice.* Macmillian, London.

Pekkarinen, E. (2006) Lastensuojelun ryhmätoiminta murrosikäisten tyttöjen kokemana. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia.* PS-kustannus, Jyväskylä, 99-127.

Peltoniemi, T. (2003a) Päihdeperhe on kansanterveysongelma. Lasinen lapsuus –gallupin tuloksia. Teoksessa K. Utolahti & T. Peltoniemi (toim.) *Pikkuai-kuisia. Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus – hankkeesta. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 42.* Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 164-167.

Peltoniemi, T. (2003b) Lapsen elämä suomalaisessa alkoholiperheessä. Teok- sessa M. Holmila & J. Kantola (toim.) *Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä.* Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 53-59.

Perämaa, T. (2002) Tapaustutkimus kontaktista, tavoitteista ja karikoista. Teok- sessa H. Niemi (toim.) *Mitä on Alvari-perhetyö. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 32.* Nykypaino Oy, Helsinki, 47-80.

Pinkerton, J. (2000) Emerging agendas for family support. Teoksessa J. Cana- van, P. Dolan & J. Pinkerton (toim.) *Family support. Direction from diversity.* Jessica Kingsley Publishers, London, Philadelphia, 207-225.

Ritala-Koskinen, A. (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusper- hesuhteista. Väestöntutkimuksen julkaisusarja D 38, Tampereen yliopisto.

Ritala-Koskinen, A. (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* Yliopis- topaino, Helsinki, 121-139.

Saarenheimo, M. (1997) Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Vastapaino, Tampere.

Saarnio, P. (2004) Minkä takia ihmiset päihdyttävät itseään? Sosiaaliturva, 3, 19.

Salmi, M. & Huttunen, J. & Yli-Pietilä, P. (1996) Lapset ja lama. Stakes, raportteja 197. Gummerus, Saarijärvi.

Sariola, H. (1999) Muuttuva avohuolto. Lastensuojelun avohuollon työntekijöiden käsityksiä alansa tilasta ja kehitystrendeistä 1990-luvulla. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.

Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) (2001) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Vantaa.

Spector, M. & Kitsuse, J. (1977) Constructing social problems. Cummings, Menlo Park.

Säkkinen, S. (2007) Lastensuojelu. Teoksessa Suomalainen lapsi 2007, Tilastokeskus, Stakes, Edita Prima Oy, Helsinki, 381-390.

Taitto, A. (2002) Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä. Opaskirja lasten ja vanhempien vertaisryhmien vetäjille. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Taskinen, S. (2007) Lastensuojelulaki (417/2007): Soveltamisopas. Stakes oppaita 65, Gummerus Kirjapaino, Helsinki.

Thomas, N. (2002) Children, Family and the State. Decision-making and child participation. The Policy Press, Bristol.

Tuomi, J. & Saarijärvi, A. (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Tuurala, T. (1993) Lastensuojelusta perheiden tukemiseen. Perheiden palvelujen kehittäminen Tampereen perhetukikeskuksissa. Suomen kuntaliitto, Helsinki.

Törrönen, M. (2001) Lapsen etu – yhteinen etu?. Teoksessa M. Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27. Nykypaino Oy, Helsinki, 131-135.

Törrönen, M. (2001b) Eri-ikäiset ja –arvoiset. Teoksessa M. Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa Lapset, Helsinki, 58-84.

Velleman, R. & Templeton, L. (2003) Alcohol, drugs and the family. Results from a long-running research programme within the UK. European Addiction Research, 9, 103-112.

Viheriävaara, H., Vikstrand, L., Suvanto, M. & Kanninen, H. (1998) Ohjaava perhetyö lastensuojelussa. Nuorten Ystävät ry, Oulu.

Välivaara, C. (2004) Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Pesäpuun raportit 1/2004. Pesäpuu ry, Jyväskylä.

www.lahti.fi/www/cms.nsf/pages/0437AA6BE9CF8083C2256E7E0031597A?OpenDocument (luettu 21.5.2008).

www.lastensuojelu.net (Luettu 20.11.2003).

LIITE 1

Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Tuula Pajula, opiskelija

4.2.2004

Hyvä perhetyöntekijä,

nimeni on Tuula Pajula ja olen Tampereen yliopiston sosiaalipsykologian opiskelija. Lähestyn sinua, koska toimit Lahden kaupungin perhetyöntekijänä ja teen pro gradu-tutkimusta perhetyöstä päihdeperheiden tukimuotona. Tavoitteenani on tutkia tätä mielestäni vähän tutkittua tärkeää työmuotoa ja pyrkiä etsimään tekijöitä, jotka vaikuttavat perhetyön onnistumiseen. Tarkoitukseni on haastatella sinua ja muita Lahden perhetyöntekijöitä koskien muutamia perheitä, joissa olette tehneet perhetyötä.

Otan helmikuun toisella viikolla yhteyttä puhelimitse haastatteluajan sopimiseksi. Työkiireiden keskellä osallistuminen tällaiseen tutkimukseen ei varmaankaan ole itsestään selvää, mutta tutkimukselleni olisi todella tärkeää, että sinä voisit osallistua. Kiitoksia jo etukäteen. Alla ovat yhteystietoni ja mikäli haluatte kysyä jotakin, vastaan mielelläni.

Ystävällisin terveisin,

Tuula Pajula
Töyrykatu 3 A 11
15140 LAHTI
040 7076152
tuula.pajula@uta.fi

Työn ohjaaja:

Professori Anja Riitta Lahikainen (03) 215 6570

LIITE 2

- Kyseisen perheen koostumus
- Asiakassuhteen kesto ja tapaamistiheys
- Kerro millainen perheen tilanne oli kun aloititte työskentelyn
 - o esiintyneet ongelmat
 - o mahdolliset aikaisemmat tukimuodot
 - o päihteiden käytön historia
- Mitä tavoitteita työskentelylle asetettiin?
 - o kuka tavoitteet määritteli?
- Tiedätkö tuettiin päihteettömyyttä muilla tavoilla?

TYÖSKENTELYPROSESSI, kerrotko siitä

- Mitä teit eri perheen jäsenten kanssa?
- Mistä asioista keskustelit ja kenen perheen jäsenen kanssa?
- Millaiseksi työskentelysuhde muodostui perheen eri jäseniin?
 - o Toteutuivatko sovitut tapaamiset
 - o ilmapiiri perheessä tapaamisten aikana
 - o perheen sitoutuminen/työskentelyn vastustaminen
- Työparin rooli työskentelyn aikana
- Muuttuivatko tavoitteet työskentelyn aikana?
 - o miksi
 - o uudet tavoitteet
- Lopputilanne perheessä, mikä muuttui?
 - o mitä tavoitteita saavutettiin
 - o kuka oli tyytyväinen, kuka tyytymätön
- Minkä ajattelet vaikuttaneen siihen, että työskentely perheessä oli +/-?
- Onko vielä jotain mitä haluaisit sanoa tästä perheestä?
- Jos vertaat tätä onnistunutta ja epäonnistunutta tapausta keskenään niin mikä ne mielestäsi erottaa?

- Missä vaiheessa työskentelyä onnistumisen tai epäonnistumisen tunne tulee?

TYÖNTEKIJÄN TIEDOT

- Kuinka kauan olet työskennellyt perhetyöntekijänä?
- Koulutuksesi?
- Mitä itse pidät tärkeänä perhetyössä?